

Ο ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΛΟΥΚΑΡΙΣ ΩΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ*

Τελευταίαι ημέραι Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως.

Ἄλλ' ὁ κακὸς δαίμων τοῦ Λουκάρεως, ὁ Ἀντώνιος Λεγῆρος, ἐξακολουθεῖ ζητῶν νὰ ἐνώσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ νὰ συζητήσῃ τὴν ἔνωσιν, ἀφ' οὗ ἤδη ἀπεκηρύσσεται ἡ Ὁμολογία. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Μητροφάνη Κριτόπουλον, ὄντα τότε Μητροπολίτην Μέμφεως, ὅστις ἀπαντῶν ἔλεγεν εἰς αὐτὸν πρὸς τοῖς ἄλλοις «Ἐμοὶ σφόδρα καταθύμιον πρὸς ὑμᾶς γράφειν πολλῶν τε ἄλλων ἔνεκα καὶ μάλιστα τοῦ κοινῆ τῇ Ἐκκλησίᾳ συνοίσοντος, εἰ ἄρα ἐστὶν ἔλπις εἰς ταῦτον ἡμᾶς ποτε συνελθεῖν καταλείψαντας τὰς ἀκαίρους ἐπιστάσεις καὶ μόνῳ τῷ τῆς Ἐκκλησίας στοιχῆσαντες κανόνι ἴν' οὕτως ὤμεν ὁμοφρόνως καὶ ἀκίβδηλως ὁμολογεῖν τὸν σωτηριώδη χριστιανισμόν». Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Μητροφάνους καταφαίνεται ὅτι ὁ Λεγῆρος ἠτοιμάζετο ἤδη ν' ἀποδημήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἶχε δὲ ἀπέλθει ἐξ αὐτῆς ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Θωμᾶς Rowe καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Λουκάρεως ἐκινουῦντο πάλιν κατ' αὐτοῦ. Ὅντως κατὰ Μάρτιον τοῦ 1635 διὰ κρατεροῦ ἀγῶνος καὶ δαπάνης ἀπέριον χρημάτων κατώρθωσαν οἱ ἰησοῦται νὰ καταβιβάσωσι πάλιν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Κύριλλον Λούκαριν καὶ ν' ἀναβιβάσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν Κύριλλον Κονταρῆν, ὅστις συνέλαβε καὶ περιώρισε τὸν γέροντα Πατριάρχη. Τί δὲ ὁ Κονταρῆς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐβουλευόντο μαρτυρεῖ ἔγγραφον τοῦ αὐστριακοῦ Πρεσβευτοῦ Schmidt, κατὰ τὸ ὅποιον οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐσκέπτοντο νὰ δηλητηριάσωσι τὸν Λούκαριν ἢ νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Ὁ Schmidt ἐσκέφθη νὰ ἐγκλείσῃ αὐτὸν ἐν τῇ αὐστριακῇ Πρεσβείᾳ, ἀλλ' ἐφοβήθη μήπως αἰ φωναὶ τοῦ αἰχμαλώτου Πατριάρχου προκαλέσωσι τὴν προσοχὴν τῶν γειτόνων Ἑλλήνων. Τοῦτου ἔνεκα τῇ προτάσει τοῦ Πρεσβευτοῦ ἀπεφασίσθη ἵνα ναυλωθῇ πλοῖον μετ' ἐμπίστων ναυτῶν, καί, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὀδηγηθῆ ὁ Λούκαρις ἐξόριστος εἰς Ρόδον. Ἄλλ' ὁ πλοῦ-αρχος θὰ προσήγγιζε τὸ πρῶτον πειρατικὸν πλοῖον, ὅπερ θὰ συνήντα καθ' ὁδόν, καὶ ἐπὶ τῇ βᾶσει ἐγγράφων τῆς αὐστριακῆς Πρεσβείας θὰ παρέδιδε τὸν Λούκαριν ἴν' ἀπαχθῆ εἰς Ρώμην ἢ εἰς φρούριόν τι τῆς Ἰταλίας αἰχμαλώτος· ἐν Κωνσταντινουπόλει θὰ διεδίδετο καταλλήλως, ὅτι Μελιταῖοι κατέλαβον ἐν τῷ ἀρχιπελάγει πλοῖον, ἐν ᾧ ἦτο ὁ Λούκαρις, καὶ ὅτι ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν. Μετὰ πολλὰς

* Συνέχεια καὶ τέλος ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σ. 248.

1. Legrand, IV, 419. *Ρενιέρη*, Μητροφάνης Κριτόπουλος σ. 107.

διαπραγματεύσεις και ἀναβολὰς εὐρέθησαν τὸ πλοῖον καὶ οἱ ναῦται, ἐδόθησαν τὰ ἔγγραφα τῆς αὐστριακῆς Πρεσβείας εἰς τὸν μητροπολίτην, ὅστις ἔμελλε νὰ συνοδεύσῃ τὸν αἰχμάλωτον Πατριάρχην· ἀλλ' ἡ Ὀυλανδικὴ Πρεσβεία καταρῥώσε διὰ κατασκόπου νὰ μάθῃ τὰ τεκταινόμενα καὶ διέφθειρε διὰ χρημάτων τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου, ὅπερ ὠδηγήθη ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου εἰς Χίον. Ἐκεῖ ἠύρισκετο φίλος τοῦ Λουκάρεως, ὁ διοικητὴς τῆς Ρόδου Βεκὴρ πασᾶς, ὅστις ἔλαβε τὸν Πατριάρχην ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ καὶ ἀπέπεμψεν αἰσχροῶς τὸν συνοδεύοντα αὐτὸν λατινόφρονα Μητροπολίτην¹.

Εἰς τοιαύτας κακούργους πράξεις προέβαινον δυστυχῶς οἱ ἐχθροὶ τοῦ μεγάλου Πατριάρχου, οὗτινος τὸν θρόνον παρανόμως ὁ Κονταρῆς κατέειχεν. Ἔχει δὲ ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν πράξις τις τῆς Συνόδου τῶν Ἀρχιερέων ἐν Κωνσταντινουπόλει, δι' ἧς ἐτέθησαν περιορισμοὶ κινεῖς εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Κονταρῆ, περὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀλλίστα τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν². Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ὠρίζετο διαρκῆς περὶ τὸν Πατριάρχην σύνοδος ἐκ τεσσάρων Ἀρχιερέων καὶ τριῶν κατωτέρων κληρικῶν. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρῳ τῆς πράξεως περὶ τοῦ ἐξορίστου Πατριάρχου ἡ σύνοδος, ἧς πρόεδρος καὶ σύμψηφος ἦτο ὁ Κονταρῆς, ὥρισε τὰ ἑξῆς: «Ἐτι θεσπίζομεν καὶ συνοδικῶς ἀποφαινόμεθα τὸν Παναγιώτατον καὶ σοφώτατον Κύριον Κύριλλον, πρώην οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, εἶναι πάντη ἐλεύθερον καὶ διάγειν ὅπη φίλον αὐτῷ, παρ' οὐδενὸς τὸ παράπαν κωλυόμενον, λαμβάνοντα καὶ ἂ πρότερον αὐτῷ ὑπεσχόμεθα εἰς ζωοτροφίαν αὐτοῦ μέχοι τῆς εἰς Θεὸν ἐκδημίας. Ἐκεῖνος γὰρ αἶτε γῆρα προσπαλαίων καὶ ταῖς βαρυτάταις ἀνάγκαις τῶν χρεῶν πεισθεῖς, ἐκπαλαί ταύτην ὠδινε τὴν ἀπαλλαγὴν, ἣν καὶ συγχωρῆσαι αὐτῷ τῶν δικαιωμάτων τε ἅμα καὶ ἀρεστῶν Θεῷ, καὶ μὴ τῇ πρὸς αὐτὸν ἐχθρὰ καὶ προσπαθείᾳ καινὰ ἐπινοεῖσθαι καθ' ἡμῶν αὐτῶν βαστάγματα πνευματικά τε καὶ σωματικά». Ἡ σύνοδος ἐμερίμνησε νὰ κατοχυρώσῃ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς κατὰ παντός, ὅστις θὰ ἐτόλμα νὰ παρασαλεύσῃ αὐτάς· «ἀρχιερεὺς μὲν ὦν εἴτε καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης (τοῦτο γὰρ λέγειν ἡμᾶς ἀναγκάζει τὸ ὑπερβάλλον τῆς θλίψεως) καθαιρεῖσθω καὶ ἐξέστω τῷ βουλομένῳ πόλεμον δίκαιον κατ' αὐτοῦ ἀντάρσι καὶ τῆς ἐπαρχίας ἀποστερηθῆσαι, ἐξέλσασαι τε αὐτὸν τοῦ τε θρόνου καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης, ὡς τοῦ κοινοῦ λυμεῶνα»³. Εἶνε λυπηρὸν ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη δὲν ἀνέλαβε νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὸ ζήτημα περὶ τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν φρονημάτων τοῦ ζῶντος ἐπικυρῆλου Λουκάρεως⁴, ἀλλ' ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἀποκλειστι-

1. Hurmuzaki, ἐνθ' ἀν. IV, 1, σ. 683.4. A y m o n, ἐνθ' ἀν. σ. 3. 69. Legrand IV, 434.

2. A. Π. Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη Δ, 18, 471-476.

3. Legrand, IV, 421 ἑξ.

4. Ἐκ τινων ἐνδείξεων τοῦ Μητροπολίτου Ἐφέσου Μελετίου Ποντογάλου παριστάοντος τὴν Ὁμολογίαν ἔργον τοῦ Λουκάρεως (Legrand IV, 432), ὑποδηλοῦται, ὅτι ὁ Λούκαρις ἀπελογήθη πρὸ τῆς Συνόδου εὐθύς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς Ὁμολογίας καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτῆς ὡς ὁρθόδοξος. Ἄλλ' αἱ ἐνδείξεις καθόλου τοῦ Ποντογάλου δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὴν μαρτυρίαν

κῶς κατὰ τοῦ Κονταρῆ· διότι ἐγίνωσκεν αὐτὸν τοῦ κοινοῦ λυμεῶνα. Καὶ ὄντως εἶδεν αὐτὸν εὐθὺς μετὰ τὴν σύνοδον «κακουργοῦντα ἀφ' ἑστίας τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν», καταδιώκοντα τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ δὴ τὸν ὑπὸ πάντων τιμώμενον μητροπολίτην Ἡρακλείας Νεόφυτον καὶ ἀποπειρώμενον νὰ προβῆ εἰς καθαιρέσιν τοῦ Κυρίλλου Λουκάρως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς Ρώμην. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη προὐκάλεσε γενικὴν κατ' αὐτοῦ ἐξέγερσιν οὐ μόνον τῶν ἱερορχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν προκρίτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ ἐξέγερσις αὕτη ὑποδηλοῖ τὴν μεγάλην τιμὴν καὶ ἀγάπην αὐτῶν πρὸς τὸν ἐξορίστον Πατριάρχη.

Εἰς τὴν ἐξέγερσιν δὲ ταύτην ὁ Κονταρῆς οὐδαμῶς ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ, διότι κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1636 καθηρέθη μὲν αὐτὸς καὶ εἰς Ρόδον ἐξωρισθῆ, Πατριάρχης δ' ἐξελέγη ὁ Νεόφυτος γ'. (1636—37)᾽ ἐπειδὴ δὲν ἦτο εὐκολον ἀμέσως νὰ ἐπανέλθῃ ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ Λούκαρις, καίτοι ἐνήγησεν ἡ Ὀλλανδικὴ Πρεσβεία. Ὁ Ἀντώνιος Λεγῆρος, μέλλων ἤδη νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Γενεύην, ἐξῆλθε κατ' Αὐγουστὸν τοῦ 1636 εἰς περιοδείαν, ἐφοδιασθεὶς διὰ συστατικοῦ γραμματος τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου, ἐν ᾧ οὗτος ἐκάλει τὸν Λεγῆρον σοφώτατον καὶ λογιώτατον διδάσκαλον, κατὰ πνεῦμα υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπητόν, ἄνδρα εὐλαβῆ καὶ Θεοῦ φόβον ἔνοικον ἔχοντα, σεμνόν, ἐνάρετον καὶ κεκοσμημένον πάσαις ἀρετῶν ιδέαις³. Εἰς τὸν Λεγῆρον, ἐπανακάμψαντα εἰς Γενεύην, ἔγραψε, πρὸς τοὺς ἄλλοις, διαφόρους ἐπιστολάς ὁ περίτεργος Ναθαναὴλ Κωνόπιος⁴, μαρτυρούσας ὅτι μέχρι τελευταίας στιγμῆς δὲν ἐγκατέλιπε τὰ σχέδια αὐτοῦ τὰ ἐνωτικά καὶ προσηλυτιστικά. Τῷ 1636 ἔγραφεν ὁ κύριος Ναθαναὴλ ὅτι ἀνεμένετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος ἵνα, παρόντος καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Θεοφάνους, συγκροτηθῆ σύνοδος καὶ ἐπικυρωθῆ ἡ καλβινικὴ Ὁμολογία «ἵνα μηδεὶς ἀπὸ τοῦ νῦν ἔχη τι λέγειν περὶ αὐτῶν... μεταφράσω τὴν κατήχησιν τῆς Βελγικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἑλλογίμου καὶ σοφοῦ καὶ ἀοιδίμου ἀνδρὸς τοῦ κύριου Καλουτίνου καὶ πέμψω τῇ σῆ λογίῳτι εἰς τὸ παραδοῦναι τοῖς χαλκτύποις ὅπως ἔξιν καὶ οἱ ἡμέτεροι γνῶναι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅπως χρῆ πιστεύειν ἔγνωκας γὰρ εἰς ὅσην τοῦ νοῦς σκότῳσιν εὐρίσκονται»⁴. Ὁ Ναθαναὴλ προσέθηκεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὅτι τότε πρῶτον (:) μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Θεόφιλος Κορυθαλλεὺς καὶ ἐλυπήθη τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Συνόδου ὅτι ὁ Λούκαρις ἐνόρκως ἀπεκήρυξε τὴν Ὁμολογίαν.

1. H u r m u z a k i, IV, 1, σ. 126 Ἐκθεσις τοῦ Schmidt. S e m o n z, ἐνθ' ἄν. σ. 103.

2. L e g r a n d IV, 419.

3. Διάδοχος αὐτοῦ διορίσθη ὁ Sartorius, ὅστι ὅμως τῷ 1637 ἀπέθανε.

4. Ἀπολογία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως σ. 6. 7.

μη προφθάσας τὸν Λεγῆρον, ὅτι ἐπεθύμει ἐπιμόνως αὐτὸς ὁ Ναθαναὴλ νὰ μεταβῆ εἰς Εὐρώπην ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Καλβινιστῶν, εἰς οὓς ἀπολύτως εἶνε ἀφωσιωμένος. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται τὸ ψεῦδος τοῦ Ναθαναὴλ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπεριγραπτῆς ἐκείνης συγχύσεως ἔμελλε νὰ συγκροτηθῆ σύνοδος πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς καλβινικῆς Ὁμολογίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, μεταβάς ἐκ Χίου εἰς Ρόδον παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τῶν μέσων τοῦ 1636. Τῇ 30 Δεκεμβρίου 1635 ἔξεδωκεν ἐκ Ρόδου Πατριαρχικὸν γράμμα, δι' οὗ καθίστα γνωστὸν εἰς τὸν λαόν, ὅτι ὁ Κορνῆλιος Ἅγας ὑπῆρξε προστάτης τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἐλλήνων κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν «ὅποῦποτε δὲν ἔλλείπουσι ὡς τὴν σήμερον νὰ κάμνουσι κάθε λογῆς ἐνέδρας μὲ πολλὰ πανουργήματα νὰ μᾶς διώκωσι καὶ νὰ μᾶς ζημιώνωσι καὶ νὰ γυρεύωσι τὸν χαλασμόν μας καὶ τὸν ἀφανισμόν τοῦ Πατριαρχείου καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν». Ἡ προστασία αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξε μόνον ἠθικὴ ἀλλὰ καὶ ὕλική. Εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν ὅτι «χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς ἐκλαμπρότητός του ἀπὸ πολλοῦ ἠθέλεν εἶναι τὸ Πατριαρχεῖόν μας καὶ ἡ Ἐκκλησία μας ἀφανισμένη καὶ χαλασμένη καθὼς εἶναι τὴν σήμερον. ἀμὴ ἡ ἐκλαμπρότης του μὲ τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν δύναμιν ὅπου ἔχει σιμὰ εἰς τοὺς μεγάλους τῆς βασιλείας Πόρτας, ἐβάσταζε πάντοτε εἰς ἀγαθὴν κατάστασιν καὶ ἡμᾶς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν μας». Ταῦτα ἔγραψεν ὁ Λούκαρις περὶ τοῦ Ἅγα, περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ 1636 ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ λαὸς ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ αὐτὸν πάλιν ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. Τῇ 27 Ἰανουαρίου 1637 ἔγραψεν ὁ Ναθαναὴλ εἰς τὸν Λεγῆρον «ὁ κ. Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος (εὐαγγελίζομαι σοι) προεβιβάσθη εἰς τὸν ὑψηλὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ κύριος Γεράσιμος ὁ μακαρίτης ἀπῆλθε πρὸς τὰς αἰωνίους μονὰς τῆ λαΐ. τοῦ Ἰουλίου μηνὸς καὶ ἔχομεν χαρὰν μεγάλην, καὶ ἐγὼ εἶπον τῷ παναγιωτάτῳ τῷ γέροντι καὶ ἐπαράκαλεσα μετακαλέσασθαι αὐτὸν ἐνταῦθα καὶ γράψομεν αὐτῷ ἔλθειν ἐξ ἄπαντος καὶ ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ ἔλθειν· καὶ ἂν μέλλει γράφειν αὐτῷ ἢ σὴ λογιότης τὰς ἐπιστολάς πέμψεις ἐνταῦθα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα δώσωμεν αὐτῷ. Τὰς κατὰ τῆς παπιστικῆς μετουσιώσεως ἀπολογίας σου μεταγράψω ὅτι οὐκ ἔτι ἠνκαιρήσαμεν, μέχρις οὗ ἀποκατασταθῶσι τὰ τῷ Πατριαρχεῖου καὶ ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ μετ' οὗ πολλὰς ἡμέρας τὴν ἀποκατάστασιν, ὅτι ἄπαντὰ εἰσιν ἔτοιμα καθέξασθαι τὸν ὀρθοδοξότατον γέροντα. Τὰ περὶ φρονιστηρίων οὐκ

ἔτι παρ' οὐδενὸς φροντίζεται· οἶδας γὰρ τοὺς ἡμετέρους βαρβάρους, ὅμως ἐλπίζομεν σὺν Θεῷ διὰν παραγένηται ὁ Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης ὁ κύριος Μητροφάνης ἔλθειν τὰ πάντα εἰς διόρθωσιν»¹.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης καταφαίνεται ὅτι ὁ Λεγῆρος δὲν κατώρθωσε νὰ ἰδρῦση προτεσταντικὰ σχολεῖα· ἀλλ' ἐξηκολούθει διαδίδων καλβινικὰς ἰδέας, διὰ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ, ὧν ταπεινὸς ἀντιγραφεὺς ἦτο ὁ ἀφωσιωμένος αὐτῷ Ναθαναήλ, ψέγων τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ «βαρβάρους» ὅτι δὲν ἔστεργον τὴν ἴδρυσιν προτεσταντικῶν σχολείων. Τοιαῦτα σχολεῖα δὲν ἰδρῦθησαν καὶ μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασιν τοῦ νέου τῆς Ἀλεξανδρείας Πατριάρχου Μητροφάνους.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὰ ἐν ΚΠόλει συμβαίνοντα προὐκάλουν σύντονον τὴν προσοχὴν τῶν ἐν Ρώμῃ, ἔπου συνεχεῖς ἐκθέσεις διεβιβάζοντο τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας Schmidt. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1636 ὁ Πάπας Ρώμης Οὐρβανὸς η' συνεκάλεσεν εἰδικὴν σύσκεψιν πρὸς λήψιν τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τοῦ «αἵρετικοῦ» Κυρίλλου καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ². Τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1636 ἔγραψεν ὁ Schmidt πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Προπαγάνδας εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀνακοινωθείσης εἰς αὐτὸν ἀποφάσεως τῆς συσκέψεως τῆς Ρώμης πρὸς τοὺς ἄλλοις. «Ὁ νέος Πατριάρχης Νεοφύτος διοικεῖ ἔτι τὸν θρόνον τῆ βοηθεία τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ὀλλανδίας καὶ τοῦ γέροντος αἵρετικοῦ Κυρίλλου, ὁ δὲ δυστυχὴς σεβασμιώτατος ὁ ἐκ Βεροῦσας ὁ μὴ θελήσας ν' ἀκούσῃ τὰς συμβουλὰς μου, εἶναι περιορισμένος εἰς Ρόδον, ὁ σεβασμιώτατος Ἀθανάσιος διὰ τῶν Βενετῶν ἐζήτησε νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τοῦ νέου Πατριάρχου»³. Ὁ δὲ Πρεσβευτὴς τῆς Ὀλλανδίας Κορνήλιος Haga ἔγραψε τῇ 31 Δεκεμβρίου 1636 «Υπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Νεοφύτου τὸ Πατριαρχεῖον εὐρίσκειται ἐν κακῇ καταστάσει. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὀλίγον μόνον γνωρίζει τὰ πράγματα, δὲν ἔχει δὲ οὔτε θέλησιν οὔτε δύναμιν διὰ νὰ βαστάσῃ τοιοῦτο βᾶρος. Ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἀγαθὸς γέρον, ἐλπίζω δὲ νὰ σᾶς ἀναγγείλω τοῦτο διὰ τοῦ προσεχοῦς ταχυδρομοῦ, διότι πάντες οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ ἐπιθυμοῦσιν ἐπιμόνως τὴν ἐπάνοδον τῆς Αὐτοῦ Ἀγιότητος»⁴.

Ὅντως δὲ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1637, παραιτηθέντος τοῦ Νεοφύτου, ἀνῆλθε τὸ πέμπτον ὁ Κύριλλος Λούκαρις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπιληφθεὶς καὶ πάλιν μετὰ καταπλησοσύσης δραστηριότητος τῆς ἐκτε-

1. Legrand, IV, 493.

2. Hurmuzaki, IV, 1, σ. 626.

3. Αὐτόθι, IV, 1, σ. 627.

4. Legrand, IV, 491.

λέσεως τῶν καθηκόντων αὐτοῦ¹. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπεστήριξεν αὐτὸν ὁ Πατριάρχης τότε Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης Κριτόπουλος², ὅστις μάτην εἶχεν ἀποπειραθεῖ νὰ συμβιβάσῃ τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Κύριλλον Κονταρῆν πρὸς τὸν Κύριλλον Λούκαριν³.

Εἰς τὴν ὑπ' ὄψει ἡμῶν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Ἀντώνιος Λεγῆρος εὐρίσκετο ἐν Γενεύῃ ἀντικατασταθεὶς ἐν ΚΠόλει ὑπὸ τοῦ Σαρτορίου, ὅστις ὅμως ταχέως ἀπέθανεν, ἀνάγεται ἐπιστολὴ τις ἀπὸ 7/17 Αὐγούστου 1636 τοῦ Πατριάρχου πρὸς τοὺς ἐκεῖ πάστορας καὶ θεολόγους. Ἐν αὐτῇ ἐκτίθενται τὰ παθήματα αὐτοῦ ἐκ μέρους τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τοῦ ὄργάνου αὐτῶν Κυρίλλου Κονταρῆ, ἡ βοήθεια, ἣν παρέσχον εἰς αὐτόν, τὸν Λούκαριν, ὁ Κορνήλιος Ἄγας «ὁ στύλος καὶ τὸ ἐδραῖωμα τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς πίστεως», ὡς καὶ ὁ Ἀντώνιος Λεγῆρος, ἐπαινεῖται δὲ ὁ Καλβίνος «ὁ ἀγιώτατος καὶ σοφώτατος διδάσκαλος» καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ἣν διέδωκεν εὐρέως ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ Λεγῆρος διὰ τῶν κηρυγμάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων, πολλοὺς ἐλύσας εἰς αὐτήν, καὶ ἦν ἀσπάζεται καὶ ὁ γράφων, ἂν καὶ χαρακτηρίζεται ὡς αἰρετικός, δηλοῖ δὲ ὅτι ἐν τῷ γήρατι αὐτοῦ θ' ἀγωνισθῆ ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας ταύτης ὡς ὀρθοδόξου καὶ ὅτι λέγει πάντοτε: «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, τίνα φοβηθήσομαι;» ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι θ' ἀπολαύσῃ τῆς οὐρανοῦ βασιλείας μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Καλβίνου⁴. Τοιοῦτο εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς προτεστάντας. Ἡ ἕξ αὐτῆς ἐντύπωσις εἶναι ὅτι ὁ Λούκαρις ἐν μέσῳ τῶν τρομερῶν αὐτοῦ ἀγῶνων οὐδὲν ἄλλο ὠνειρεύετο καὶ οὐδὲν ἐπόθει ἢ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Καλβινισμοῦ ἣν ἐθεώρει βεβαίαν. Ἄλλ' ἦτο δυνατὸν τόσον ν' αὐταπατάται καὶ τόσον ἀναξιοπρεπῶς νὰ ἐκφράζῃται, τίνα δὲ σημασίαν εἶχον τὰ εἰς ἰδιαιτέρας ἐπιστολάς ταῦτα γραφόμενα, ἐφ' ὅσον ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Πατριάρχου οὐδὲ νύξιν προθέσεως περὶ ἐπιβολῆς τοῦ Καλβινισμοῦ

1. Hurmuzaki, Documenti privitore, IV, 1, σ. 684.

2. Eud. de Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, Bucuresti 1884, III, 109 παρὰ Ἰ. Καρμίρη, σ. 166.

3. Hurmuzaki, Documente privitore la istoria romanilor IV, 1, σ. 684.

4. Legrand IV, 453-460. Ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς παρακαλεῖ τὸν Ἀντώνιον Λεγῆρον ὅπως μεριμνήσῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς μεταφράσεως τῆς Ἄγιας Γραφῆς. Ἐν τῷ ἰταλικῷ «πρωτοτύπῳ» τῆς ἐπιστολῆς, ἥτις σώζεται ἐν κακοῖς ἀντιγράφοις (fort peu correctes, κατὰ τὸν Legrand IV, 456) καὶ ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, ὑπάρχει σημείωσις γαλλιστί περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ, ἣν ὑπέγραψαν ὁ Freyost, ὁ Deodati καὶ ὁ E. Spanheim.

ἐγένετο καὶ ἐφ' ὅσον αἱ ἐπίσημοι πράξεις αὐτοῦ ἦσαν ἀκραιφνῶς ὀρθόδοξοι ; Ἀκριβῶς δ' ἐκ τῶν πράξεων αὐτοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην πατριαρχίαν εἶνε γνωστὴ πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον Βαλεριανὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας καὶ προϊστάμενον τῆς ἐν Ἐνεΐᾳ ἑλληνικῆς κοινότητος, ἐν ἣ ἔγραφεν αὐτῷ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, «τηρεῖν ἐν ἅπασιν τὴν κανονικὴν ἀκριβείαν καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ νομίμους παραδόσεις ὡς λόγον ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι»¹. Εἶνε παράδοξος τῇ ἀληθείᾳ ἢ ἀνωτέρω φερομένη ἐπιστολὴ αὐτοῦ εἰς Γενεύην τότε ἀποσταλεῖσα καὶ μονονουχὶ βεβαιούσα ὅτι ἐντὸς μικροῦ θ' ἀποδεχθῆ ὁ λαὸς ὁ ἑλληνικὸς τὸν καλβινισμόν ! «πρότερον δὲ ὀρθοδόξως φρονῶν ἢ καλβινίζων τοιαῦτα (τὸν Βαλεριανὸν) ὁ Λούκαρις παρῆνε, συνομολογῶν καὶ συνυπογράφων τοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς αὐτοῦ»² ;

Ἦτο ἤδη γέρον ὁ Λούκαρις καὶ ἠδύναντο οἱ πολέμιοι αὐτοῦ ν' ἀναμείνωσι τὸν φυσικὸν θάνατον ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς μὲν ἐξηκολούθει τοὺς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἀγῶνας, φρονῶν, ὡς πρὸ πολλοῦ ἔγραφεν, ὅτι, «ὅτιαν εἶναι χρεῖα γλυκὺ εἶναι νὰ χύσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ αἷμά του διὰ τὴν εὐσέβειάν του», οἱ δὲ Ἰησοῦῖται ἐπέστησαν, ὅτι ἦτο ἀκατάβλητος ὁ μέγας γέρον, ἐπειδὴ «μόνον οἱ νεκροὶ δὲν ἐπανερχονται!» , διὰ ταῦτα ἀπειρασίσθη νὰ ἐπιδιωχθῆ ὁ θάνατος τοῦ Λουκάρεως. Πρόθυμον ὄργανον τῶν Ἰησοῦϊτῶν καὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ προπαγάνδας παρέστη πάλιν εἰς μέσον ὁ Κύριλλος Κονταρῆς. Οὗτος, δραπετεύσας ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἔξορίας αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκρύβη ἄλλ' ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου καὶ τοῦ Κορνηλίου Ἄγα, φαίνεται δὲ ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἱεράρχαι, ἔν' ἀπαλλάξωσι τὴν Ἐκκλησίαν νέων ταραχῶν, προέτειναν εἰς τὸν ἄθλιον ἐκείνον ἄνθρωπον ἵνα συμβιβασθῆ μετὰ τοῦ Πατριαρχοῦ Κυριλλοῦ Λουκάρεως καὶ λαβὼν ἐπαρχίαν τινὰ νὰ ἡσυχάσῃ. Ἄλλ' ὁ Κονταρῆς, ἔχων ἤδη ὑπ' ὄψει τὰς ἐν Ῥώμῃ ληφθείσας ἀποφάσεις περὶ τῆς ἀνευδότου ἐπιδιώξεως τοῦ φόνου τοῦ Λουκάρεως, ἐδήλωσε διὰ τοῦ Schmidh ὅτι δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῆ μετὰ τοῦ αἰρετικοῦ Πατριαρχοῦ, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν ἀποκηρύττει «δημοσίᾳ τὰς καλβινιστικὰς αὐτοῦ ἰδέας καὶ τὰς δημοσιευθείσας πραγματείας»⁴. Πρὸ τριετίας ἔτι

1. *Ἰωάννου Βελοῦδου*, ἐνθ' ἄν. σ. 32.

2. Αὐτόθι.

3. *Ρενιέρη*, Κύριλλος Λούκαρις σ. 63.

4. Hurmuzaki, IV, σ. 684.

μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς καλβινικῆς Ὁμολογίας ὁ Κονταρῆς ζητῶν συγγνώμην παρὰ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως ὡμολόγει αὐτὸν «σοφὸν καὶ ὀρθόδοξον καὶ πανάγιον καὶ διδάσκαλον καὶ γνήσιον ποιμένα», ἀλλὰ νῦν θρασυτάτα κηρύττει αὐτὸν αἰρετικόν. Ἀναμφιβόλως δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἰησοῦτικὸν τέχνασμα, ἵνα ἐπισφαλεστέρα καταστῆ ἡ θέσις τοῦ Λουκάρεως καὶ δικαιολογηθῶσι τὰ κατ' αὐτοῦ φονικὰ βουλεύματα, ὅπως ἰησοῦτικὸν τέχνασμα ὑπῆρξε, κατὰ τινὰς ὑπονοίας, τὸ ὅτι ὁ Πατελλάριος μεταβὰς εἰς Ρώμην δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπογράψῃ ὁμολογίαν πίστεως τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἵνα ὑποστηριχθῆ ἔν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τῶν ἰησοῦιτῶν, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης, ὡς ὀρθόδοξος Πατριάρχης¹, καίτοι ἐν Ἐνετίᾳ εὐρισκόμενος κατὰ τὴν τελευταίαν ἔξορίαν τοῦ Λουκάρεως ἐξέφραζε τὴν λύπην αὐτοῦ καὶ ὡμολόγει αὐτὸν ὀρθόδοξον, βραδύτερον δὲ μετέβη εἰς Ῥωσίαν ὅπου ὁ Λούκαρις ἠγαπᾶτο καὶ ἐθαυμάζετο². Ὁ Κύριλλος Κονταρῆς ἔστρεψε νὰ ὑπογράψῃ ὁμολογίαν πίστεως λατινικῆς, νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸν Πάπαν; ἡ δὲ Προπαγάνδα διὰ τοῦ Schmidt ἐδήλωσεν εἰς τὸν Κονταρῆν ὅτι προσφέρει ἀντὶ τούτων 4,000 ταλήρων, ἥρκει μόνον νὰ καταλάβῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἐξαφανίσῃ τὸν Λούκαριν. Ἐκ τῆς σχετικῆς ἐπισήμου ἀλληλογραφίας τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας Ροδόλφου Schmidt μανθάνομεν τὰς ἐξῆς λεπτομερείας³. Τῆ 15 Ἰουνίου 1637 ἔγραψεν οὗτος πρὸς τὸν ἐν ΚΠ. Πατριαρχικὸν Βικάριον F. Gulielms: «Ἡ ἱερὰ Προπαγάνδα ἀπέστειλε τετρακισχίλια τάλληρα ἵνα βοηθήσῃ τὸν μητροπολίτην Ἀθανάσιον Πατελάρον ἵνα γένη πατριάρχης. Ἐγραψα εἰς Ρώμην ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ γίνῃ διὰ τὸν μητροπολίτην Βερροίας, δικαιούμενον νὰ βοηθηθῆ. Ἡ ἱερὰ Προπαγάνδα ἔγραψεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν Βικάριον, ὅτι διὰ τῶν χρημάτων αὐτῶν πρέπει νὰ βοηθηθῆ ὁ μητροπολίτης Βερροίας καὶ νὰ ἀναγγεῖλῃ τοῦτο καὶ τῷ κόμητι Cesy καὶ ἐμοί. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κόμην (ὃν κάλλιστα γινώσκει ὁ πατήρ) ὑπεκφεύγει, ὡς νὰ ἠδύνατο τὸ πᾶν μὴ δυνάμενος οὐδέν, ἔχω γνώμην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ εἶπῃ τι εἰς τὸν κόμητα, δὲν γνωρίζω ἐὰν ἔπραξε τοῦτο, διότι ἐγὼ λαμβάνω πάσας τὰς ἐνοχλήσεις καὶ τὸν κίνδυνον. Πρὸ ἡμερῶν κατὰ τὸ μεσονύκτιον μετῃμφιεσμένος μετέβην ἵνα συσκεφθῶ μετὰ τοῦ μητροπολίτου Βερ-

1. L e g r a n d, IV, 512. 504.

2. Αὐτόθι, IV, 434. Δ. Δημητριοπούλου, ἐνθ' ἄν. σ. 25.

3. H u r m u z a k i, VI, 1, σ. 631 ἐξ. S e m n o z, ἐνθ' ἄν. σ. 104. G. H o f f m a n n, Kyrillos Lucaris, σ. 38 ἐξ.

ροίας ἐπὶ μίαν ὄλην ὥραν. Εἶπον αὐτῷ ὅτι τὰ χρήματα δὲν ἀποδίδονται πρὶν ἀνέλθῃ εἰς τὴν πατριαρχεῖαν, δύναται δὲ νὰ ὑποσχεθῇ ἄνευ ὄρων ὅτι θὰ ἀποδώσῃ τὰ τετρακισχίλια τάλληρα τὴν ἐπομένην καθ' ἣν γενήσεται πατριάρχης. Ὁ ταλαίπωρος ἱεράρχης ἠὲ χαριστήθη μεγάλως (καὶ δικαίως). Ὁ Κύριλλος καλβινόφρων ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ ἀντενεργεῖ εἰς πᾶν ὅ,τι δύναται».

Τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1637 ἔγραφε πάλιν ὁ Schmidt εἰς Ρώμην πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Προπαγάνδας τὰ ἑξῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου: «Ἡ ὑμετέρα πατρότης θὰ ἐνθυμηταί ὅτι κατὰ διαταγὴν τῆς προπαγάνδας ὑπεσχέθη μοι διὰ τὸν σεβασμιώτατον Βερροίας τετρακισχίλια *δραχμὰ*, ἃ θὰ ἐδίδοντο αὐτῷ, ὅταν καταλάβῃ τὴν πατριαρχεῖαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ εἰρημένος σεβασμιώτατος, ὅχι μόνον γράφει μοι, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ ἔλθῃ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐδανείσθη βασιζόμενος εἰς τὸ βοήθημα τῆς προπαγάνδας τὸ δι' ἐμοῦ ὑποσχεθὲν αὐτῷ, δι' ὃ ζητεῖ παρ' ἐμοῦ βεβαιότητα ἔχων ἀνάγκην αὐτοῦ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν κατ' αὐτόν. Ὅθεν πρὸ τῆς ἀναμίξεώς μου ἐκ νέου εἶναι ἀνάγκη ἢ ὑμετέρα πατρότης νὰ βεβαιώσῃ καὶ ἀποτίσῃ αὐτά, καθ' ἃ ὑπεσχέθη καὶ διότι ἐπ' αὐτοῦ θὰ διαπραγματευθῶ προσωπικῶς μετὰ τοῦ σεβασμιωτάτου Βερροίας, ἐνδιαφέρει δὲ τὴν προπαγάνδα ἵνα ἢ ὑμετέρα πατρότης ἀπαντήσῃ ἀμέσως καὶ εἴπῃ μοι ἐὰν ἐπὶ τετρακισχιλίων *δραχμῶν* νὰ ἐνεργήσω ἢ ὄχι».

Ὁ F. Gulielms Πατριαρχικὸς Βικάριος ἀπήντησεν εἰς ταῦτα ὡς ἑξῆς τῇ 4 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους:

«Ἦλθον προσωπικῶς εἰς τὸν οἶκον ὑμῶν διὰ νὰ ἀνακοινώσω τὰς νέας διαταγὰς τῆς Προπαγάνδας τῇ τελευταίᾳ τοῦ παρελθόντος μηνὸς Μαΐου, ἀλλὰ κατὰ κακὴν μου τύχην δὲν εἴσθε πραγματικῶς οἴκοι ὡς ἐλέχθη μοι καὶ πιστεύω ἢ δὲν ἠθέλετε νὰ εἴσθε ἠῦξῃσε δ' ἀκολούθως τὸ ὑπάρχον κακὸν ὃ ἐκράτησέ με περιορισμένον ἐν τῇ μονῇ· καὶ τέλος παρελθόντος τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐμπιστευθῶ εἰς τὴν γραφίδα τὰ μυστικὰ τῶν προϋσταμένων ἥτο ἀνάγκη ὅπως εὐαρεστηθῆτε νὰ ἀναμένητε τόσον ὥστε ἢ ὑφῆσις τῆς πανώλους ἄνευ μεγάλου καὶ προφανοῦς κινδύνου δυνηθῶ νὰ ἐλευθερωθῶ ὁπόταν προφορικῶς θὰ σᾶς πληροφορήσω τὰ συμβαίνοντα. Ἐν τῇ ἐγὼ κάλλιστα γινώσκω περὶ τίνος πρόκειται καὶ ποῦ δεῖν νὰ βασιθεύσιν αἱ ἐλπίδες. Ἐν τούτοις ἐὰν ὁ φίλος ἤθελε φθάσει εἰς τὸ σημεῖον (ὡς παρακαλῶ τὸν Θεὸν) πάραυτα θὰ ἐξυπηρετήσω αὐτὸν ὅσον δύναμαι».

Τέλος ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσιν εἰς ΚΠολιν τὰ τετρακισχίλια τάλληρα ἐν εἴδει ἐμπορεύματος ἐκ Ραγούσης, τὸ ὁποῖον ὁμοῦς ἀπεδείχθη

βραδύτερον ὅτι δὲν ἦτο καλῆς ποιότητος. Εἰς σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Πρεσβευτοῦ Schmidt ὁ Κύριλλος Κονταρῆς ἔγραψε τὰ ἑξῆς πρὸς αὐτόν :

«Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ περιέβαλλεν ὑμᾶς μετὰ ὑγείας καὶ εὐδαιμονίας. Ἐλαβον εὐγνωμόνως τὴν ἐπιστολὴν τῆς ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος ἐσφραγισμένην διὰ σφραγίσματος ὑμῶν, ἣν δὲν ἠδυνήθην νὰ νοήσω καλῶς, δὲν γινώσκω διατί, ἴσως ἔνεκα τοῦ ἔρμηλέως, καθότι δὲν συμφωνεῖ εἰς ὅσα ἔγραψα ἐν τῇ ἐμοί. Ἐξ ἄλλου, προστάτα μου, τὸ δεύτερον ὅτι ἐπεσκέψατό με ὑπεσχέθη μοι ὅτι οἱ τέσσαρες φίλοι, (ἦτοι τὰ τετρακισχίλια *τάλληρα*) εἶναι ἔτοιμα ἀποδοθησόμενα ἐν καιρῷ πρὸς βοήθειάν μου. Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ταύτῃ ἠσύχαζον. Κύριος ὁ Θεὸς ἠὐδόκησε καὶ περιεστοίχισαν ὑμᾶς ἵνα ἐτοιμασθῶμεν εἰάν δὲν εἴμῃσι βέβαιος ὅτι τὸ ἐμπόριον θὰ ἐμποδιοθῆ, μὴ δυνάμενον ἄλλως νὰ γενῆ δι' ὃ ἱκετεύω ἵνα στείλῃ βεβαίαν ἀπάντησιν».

Καὶ ταῦτα μὲν ἀντηλλάσσοντο πρὸ τῆς δραματοποιηθείσης μισιοφονίας, ἀλλὰ περὶ τῆς διαπράξεως αὐτῆς τὰς ἑξῆς ἔχομεν ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεων τοῦ Schmidt πληροφορίας. Κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1638 ὁ Κύριλλος Κονταρῆς κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ὃ δὲ Κύριλλος Λούκαρις ἀπώλεσεν, ὡς ἔγραφεν ὁ Schmidt τὸ τε Πατριαρχεῖον καὶ τὴν ζωὴν. Ἕλληνας «παπᾶς» ὀνόματι Λαμέρνος (Lamerino) διεπραγματεύθη τὸ ζήτημα ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ Βαυράμ πασᾶ (μ. Βεζύρου). Βραδύτερον μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἐκ Βεροῦας Κυρίλλου ὁ Λαμέρνος ἐκ φόβου ἀπεστάτησε καὶ ἐξετουρκίσθη προσέθηκεν ὁ Schmidt¹. Οὗτος δὲ προκειμένου περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Κονταρῆ εἰς τὴν μισιοφονίαν εἰδικώτερον ἔγραψεν «Αἱ κατὰ τοῦ Κυρίλλου τοῦ ἐκ Βεροῦας κατηγορίαι εἶναι βάσιμοι ἢ ὄχι; Ἀν γινώριζω, ἀλλ' ἀναγράφω λεπτομερείας τινάς, ἃς δύνανται ἄλλοι νὰ κρίνωσιν. Ἡμέραν τινὰ ὁ Πατριάρχης ὁ ἐκ Βεροῦας μοι ἐξέφραξε φόβους ὅτι ὁ Λούκαρις ἔμελλε νὰ φονευθῆ, πρᾶγμα ὅπερ οὐδαμῶς ἐζήτησε, ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν ἐν Ἀσίᾳ παρὰ τῷ Βαυράμ πασᾶ ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν ὑπόθεσιν νὰ φθάσῃ εἰς τοιοῦτον σημεῖον. Ὡς πρὸς ἐμέ, ἐγὼ τότε δὲν ἐλυπήθην οὔτε παρουσίασα ἔνστασιν τινά. Μετὰ τινος ἡμέρας ὅταν πάλιν συνητηθήμεν ὁ Πατριάρχης μοι εἶπεν εἰς τὸ οὖς, «ὃ πρᾶκτωρ μου μοι γράφει ἐξ Ἀσίας, ὅτι ὁ Λούκαρις δυσκόλως θ' ἀποφύγῃ τὸν θάνατον, τί φρονεῖτε;». Ἀπήντησα ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ Πατριάρχης δὲν ἔπρεπε νὰ ἐργάζεται οὔτε ὑπὲρ οὔτε κατὰ, ἀλλὰ ν' ἀφίσῃ τὰ

1. Αὐτόθι, IV, 1, σ. 685.

γεγονότα ὅπως ἀκολουθήσωσι τὸν δρόμον των. Ὁ Πατριάρχης ἐμε-
διάσε καὶ δὲν μοι ὠμίλησε πλέον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου»¹.

Εἶναι προφανές ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Κύριλλος Κονταρῆς δὲν ἔσχε
τὴν πρῶτοβουλίαν τῆς θανατώσεως τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, τοῦναν-
τίον δὲ προσεπάθησε ν' ἀποιρέψῃ τὸ κακούργημα τοῦτο. Ὁ Schmidt
ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἐλυπήθη ὅτε τὸ πρῶτον ἤκουσεν ὅτι ἐμελετᾶτο ὁ φό-
νος τοῦ γέροντος Πατριάρχου, οὔτε παρουσίασεν ἔνστασιν τινα. Ζη-
τηθείσης δὲ τῆς γνώμης αὐτοῦ εἶπεν ὅτι ὁ Πατριάρχης δὲν ἔπρεπε νὰ
πράξῃ τι οὔτε ὑπὲρ οὔτε κατὰ, ἀλλὰ ν' ἀφίση τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγο-
νότων. Τὸ πονηρὸν μειδιάμα τοῦ Κονταρῆ εἶναι λιὰν χαρακτηριστι-
κόν. Ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων ἐμελλε ν' ἀπολήξῃ εἰς τὸ ἀνοσιούρ-
γημα τῆς θανατώσεως τοῦ Πατριάρχου. Ἐνήργει λοιπὸν ταύτην ὁ
ἀρνησιθρησκὸς Λαμέρο, ἐν Ἀσίᾳ εὐρισκόμενος· Ἄλλ' ἄνευ ἰσχυροῦ
μέσου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοιαύτην πράξιν, τοιοῦτο δὲ μέσον
ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ὁ Schmidt, τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ δράματος
τούτου. Ἄλλως τε ὁ Schmidt, ἐργαζόμενος διὰ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ
Κυρίλλου Λουκάρεως καὶ προβάλλον κατ' αὐτοῦ τὸ ὄργανον τῶν Ἰη-
σοῦϊτῶν Κύριλλον Κονταρῆ², ἐν διαρκεῖ συνεννοήσει διατελῶν μετὰ
τῆς προπαγάνδας, κατώρθωσε τὸ ὕστατον ν' ἀπομακρύνῃ τὸν κανονι-
κὸν Πατριάρχην ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ὅτι παρασκευάζει ἐπίθεσιν τῶν
καταλαβόντων τότε τὸ Ἀζῶφ Ρώσων κατὰ τῆς ΚΠόλεως καὶ ἐπανά-
στασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις τότε, διε-
ξάγων πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ μακρὰν τῆς ΚΠόλεως εὐρισκόμε-
νος, εὐκολον ἦτο νὰ ἐκδώσῃ διαταγὴν περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ γέ-
ροντος Πατριάρχου ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ θανατώσεως αὐτοῦ ἐπὶ ἐγ-
κλήματι καθοσιώσεως. Πρὸ τοῦ Σουλτάνου εἶχεν ἤδη πεισθεῖ ὁ μ.
Βεζύρης Βαυράμ πασᾶς, ὅστις ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ Λουκά-
ρεως³. Βεβαίως ἡ δικαιοσύνη ἀπῆτει νὰ ἐξετασθῇ ἡ κατηγορία καὶ νὰ
κληθῇ εἰς ἀπολογίαὶν ὁ Πατριάρχης, πολλῶ μᾶλλον ὅτι καὶ ἄλλοτε
εἶχε διατυπωθεῖ κατ' αὐτοῦ τοιαύτη κατηγορία. Ἄλλ' ὅπως αὐθαιρέ-
τως ὁ Σουλτᾶνος, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Βαυράμ πασᾶ, ὅστις δὲν εἶναι
ἀπίθανον ὅτι ἐδεκάσθη, ἐξέδωκε διαταγὴν περὶ συλλήψεως τοῦ γέρον-
τος Πατριάρχου καὶ θανατώσεως αὐτοῦ. Ὅτι ἢ ἐν Ρώμῃ Προπα-
γάνδα ὑπῆρξεν ἀναμειγμένη εἰς τὸ δράμα τοῦτο, οὐδεμία δύναται
νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ἀναφέρονται δὲ διάφορα ποσὰ δαπανηθέντα

1. Αὐτόθι, IV, 1, σ. 685. 686.

2. Legrand, IV, 514.

διὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ δεινοῦ πολεμίου αὐτῆς¹. Ἄλλ' ἡ κοινὴ γνώμη ὡς φονεὰ ἐθεώρησε τὸν Κύριλλον Κονταρῆν, ὅστις κατορθώσας ν' ἀπομακρύνῃ τὸν κανονικὸν Πατριάρχην διὰ τῆς τουρκικῆς βίας κατέλαβε τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τὸ δεύτερον ἤδη.

Συνελεῖα τῆς διαταγῆς (χαζ σερὶφ) τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν διοικητὴν (καϊμακάμην) τῆς ΚΠόλεως Μούσα πασᾶν ὁ Κύριλλος Λούκαρις συνελήφθη ὑπὸ τινος Ἀχμέτ. ἀγᾶ μετὰ τεσσάρων ἀστυνόμων τῆ 22 Ἰουνίου 1638 ἔν τινι πύργῳ παρὰ τὸν Γαλατᾶν. Ἐκεῖ ἐπισκέφθη αὐτὸν ὁ Ναθαναὴλ Κωνῳπίος, παρὰ τοῦ ὁποῖου μανθάνομεν τὰς λεπτομερείας τῆς μαιφρονίας τοῦ μεγάλου Πατριάρχου. Οὗτος ἠγνόει τί εἶχεν ἀποφασισθεῖ περὶ αὐτοῦ. Ἄλλὰ τῆ 27 Ἰουνίου 1638 προσελθόντες πρὸς αὐτὸν 15 Γενίτσαροι μετ' ἀνωτέρων ὑπαλλήλων (σοῦμπασις, χασάμπασις, ιζελάτης), ἐξήγαγον αὐτὸν ἐκ τοῦ πύργου καὶ ὠδήγησαν πρὸς ἀναμένον ἀκάτιον, λέγοντες ὅτι θὰ μεταβῆ εἰς ἐξορίαν καὶ ὅτι τὸ πλοῖον ἀναμένει αὐτὸν κατὰ τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου παρὰ τὸ Ἐπταπύργιον. Ἄλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνοήσῃ ὁ Πατριάρχης ὅτι ἐπέστη τὸ τέλος αὐτοῦ. Θεὸς τὰ γόνата προσήχητο καὶ μετὰ δακρῶν ἐδέετο τοῦ Θεοῦ. Ἔδυν ἤδη ὁ ἥλιος, ἀρχομένης δὲ τῆς νυκτός, ἐξήγαγον αὐτὸν τοῦ ἀκατίου καὶ ἐστραγγάλισαν διὰ βρόχου. Ὁ λαὸς μαθὼν τὸ γεγονός ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ, ὅστις ὁμῶς προσεποιήθη ὅτι οὐδὲν ἐγνώριζεν. Μεταβάντες τινὲς πρὸς τὸν καϊμακάμην τῆς πόλεως προσέφερον ἱκανὰ χρήματα ἵνα λάβωσι τὸν νεκρὸν καὶ θάψωσιν αὐτὸν μετὰ τιμῆς. Τῆ ἐνεργεία τῶν περὶ τὸν Κονταρῆν ὁ καϊμακάμης ἠρνήθη, ἐτάφη δὲ ὁ νεκρὸς παρὰ τὴν παραλίαν, ἀλλὰ νύκτα τινὰ ἄνθρωποι τοῦ Κονταρῆ μεταβάντες ἐξέθαψαν αὐτὸν καὶ ἔροισαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ εὗρεθῇ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Ἄλλὰ τούτων τινὲς ἀνευρόντες αὐτό, κρυφίως τὸ παρέλαβον καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Μορὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἔν τινι νησίδι παρὰ τὸν κόλπον τῆς Νικομηδείας, καὶ ἔθαψαν ἐκεῖ, ἀναμένοντες τὴν κατάλληλον ἐποχὴν πρὸς τιμητικὴν κηδεῖαν².

1. Pichler, Geschichte des Protestantismus, oder Kyrillus Lukaris und seine Zeit, σ. 175. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων. Μελετίου Ἀθηνῶν, Ἐκκλησ. Ἱστορία Γ, 448. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία, σ. 246. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 562.

2. Ἡ ἐκθεσις τοῦ Ναθαναὴλ Κωνῳπίου ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν Hottinger, Analecta historico-theologica, 1652. σ. 564—566, ὁπόθεν παρέλαβεν αὐτὴν ὁ Legrand IV, 514—516. Πρβλ. Hurnuzaki, IV, 1, σ.

Τοιοῦτο μαρτυρικὸν τέλος ἔσχεν ὁ πολύφημος καὶ μεγαλοπράγμων Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις. Εἰς δὲ τῶν θαυμαστῶν αὐτοῦ, ὁ Εὐγένιος Αἰτωλὸς, συνέταξεν ἀκολουθίαν εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἅγιον καὶ μάρτυρα τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη μέχρις αἵματος. Ὁ Εὐγένιος εἶχε παρακολουθήσῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ μάρτυρος Πατριάρχου, ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθεὶς εἰς ἱερέα τῷ 1619 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ, ἐπομένως, ἐγίνωσκε καλῶς τὰ φρονήματα αὐτοῦ. Ἄξιον δὲ σημειώσεως καὶ πολλῆς προσοχῆς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Εὐγένιος, ἐν ᾧ τὸν Λούκαριν ὡς ὀρθόδοξον ἐτίμησε καὶ ἅγιον, τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Θεόφιλον Κορυδαλέα, πρὸς ὃν στενώτατα συνεδέετο, ἔψεξεν ὡς μὴ παραδεχόμενον τὴν «μετουσίωσιν». Τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ τοῦ Λουκάρεως ὡς ὀρθοδόξου εἶχε καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἱεραρχία καὶ ὁ λαός, ὅστις θορυβωδῶς ἤρξατο, ὡς καὶ ἄνωτέρω εἵπομεν, κατακραυγάζων κατὰ τοῦ Κονταρῆ καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ ὡς αἰτίων τοῦ φόνου τοῦ Λουκάρεως².

Κατάκρισις τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ.

Ἄλλ' οὗτοι, ὁ Κονταρῆς δηλ. καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ, διὰ τῆς βίας προσεπάθησαν νὰ καταπιέξωσι τὰς φωνὰς καὶ νὰ καταδιώξωσι πάντα ἀνθιστάμενον εἰς αὐτούς. Ὁ Εὐγένιος Αἰτωλὸς καθηρέθη τοῦ ἱερατικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος, ὡς ἐξυμνήσας τὸν Λούκαριν καὶ παραστήσας αὐτὸν ὡς ἅγιον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· πάντες δὲ οἱ ὀρθόδοξοι ἱεράρχαι κατελήφθησαν ὑπὸ φρίκης. Τῇ 20 Σεπτεμβρίου 1638 ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεοφάνης, ἐπιστείλας πρὸς τὸν Τσάρον τῆς Μόσχας Μιχαήλ, ἀνεκοίνωσε τὰ κατὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον Κυρίλλου Λουκάρεως προσθέσας ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν τραγικῶν συμβάντων εὗρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Μητροφάνης Κριτόπουλος, οὐδὲν δυνηθεὶς νὰ πράξῃ, αὐτὸς δὲ ὁ Θεοφάνης εὗρίσκετο ἐν Προύσση καὶ ὅτι διὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὁ Κονταρῆς ἠπέιλησε τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μητροφάνη καὶ αὐτὸν τὸν Ἱεροσολύμων Πατριάρχην Θεοφάνη, ἀρνούμενους νὰ συλλειτουργήσωσι μετ' αὐτοῦ³. Ὁ Τσά-

685. Μ. Ρενιέρη, Κύριλλος Λούκαρις, σ. 64—67. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σ. 246. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 563 καὶ ἐν Ἐπετηρίδι Κρητικῶν σπουδῶν, Α, 323. Φιλαρέτου Βαφείδου, Ἐκκλησιολογία, σ. 67. 68.

1. Ἀναστάσιον Γορδίου, Βίος Εὐγενίου Αἰτωλοῦ ἐν Σάθα Μεσ. Βιβλιοθήκη Γ, 443 ἐξ. 475-6.

2. Legrand, IV, 516.

3. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Περὶ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου

ρος τῆς Μόσχας Μιχαὴλ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχεν ἀποστείλῃ οἰκονομικὴν ἐπίσχυσιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον διὰ τινος ἐμπίστου Ἑλληνοῦ Ἰωάννου Πέτρου. Οὗτος ἐξ Ἰασίου τῇ 4 Δεκεμβρίου 1638 ἔγραψεν ὅτι ἔλαβε μὲν τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ θὰ ἐπέστρεφεν αὐτὴν διότι «τὸν Πατριάρχην δὲν τὸν ἡῦρα ζωντανόν, διότι τὸν ἐπνίξεν ὁ ἐκ Βεροῦσίας Κύριλλος ἐξωτερικῶς (=διὰ προσώπων ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας εὐρισκομένων, τῶν τούρκων), καὶ ὄχι κατὰ τὸν νόμον ἐκάθησεν αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον μας. Καὶ ἂν ὀρίξης νὰ μάθης ἡ βασιλεία σου τί ἦτον ἢ αἰτία, μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔρχομαι ἐγὼ μὲ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου κυρίου Θεοφάνους τὰ γράμματα καὶ θέλετε μάθητε ὅλα ταῦτα»¹. Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, δυστυχῶς διὰ τῆς πολιτικῆς βίας, ὑπὸ τὴν κατάπληξιν τοῦ πρὸ μικροῦ ἐπιτελεσθέντος φόνου τοῦ Λουκάρεως, καὶ ἔνεκα τοῦ φόβου μὴ θεωρηθῶσιν ὡς προτεστάνται, οὐχὶ δὲ διότι ἐθεώρουν τὸν Λούκαριν προτεστάντην, καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων μετὰ τινων ὀρθοδόξων ἱεραρχῶν ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνώρισωσι τὸν Κονταρῆν. Ὁ μεγαλόσημος Ρουδόλφος Schmidt ἀναγράφων ἕν τι ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας τὰ κατὰ τὸν στραγαλισμὸν τοῦ μάρτυρος Πατριάρχου, μετὰ δυσπερικαλύπτου χαρᾶς ἔλεγεν «Οὕτως ἐπεράτωσε τὴν κακὴν αὐτοῦ ζῶν δι' ἐπαισχύντου θανάτου, διὰ δικαίας ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ οὗτος ὁ γενόμενος ἐχθρὸς τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας!» Ἐπιληροφῶρει περαιτέρω ὅτι ὁ Κύριλλος Κονταρῆς εὐρίσκειτο ἐν διαρκεί συνεννοήσει μετ' αὐτοῦ, ὅτι ἐξῆτει νὰ παραχωρηθῆ εἰς αὐτὸν ἐν Σικελίᾳ Ἐπισκοπὴ τις πρὸς ἔξασφάλισιν εἰσοδημάτων διὰ τὴν συγκράτησιν αὐτοῦ ἐν τῷ θρόνῳ καὶ τὴν παροχὴν σπουδαίων ὑπηρεσιῶν. Ἐκτὸς ἄλλων διηγεῖται Schmidt ὅτι οἱ νεωστὶ τότε διορισθέντες μητροπολίται Ἀδριανουπόλεως καὶ Λαρίσης ἔδωκαν ἐπίσημον γεῦμα εἰς τιμὴν τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Κονταρῆ, εἰς ὃ παρεκάθησε καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης Κριτόπουλος. Φαίνεται ὅτι ὁ Schmidt ἐπενέβη ἵνα συμφιλίωσῃ τοῦτον μετὰ τοῦ Κονταρῆ, ὅστις καὶ εἰρηνικὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν ἔγραψεν². Ὁ Κριτόπουλος ἐθρυσλεῖτο ὅτι ἦτο ὁμόφρων

¹ Ἱεροσολύμων Θεοφάνους, «Νέα Ἡμέρα» 1903 ἀριθμὸς 1512. Τοῦ αὐτοῦ: Ἑλλήνων ἐπιστολαὶ πρὸς Ρώτους «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Ἀλεξανδρείας ΚΒ, σ. 159-161.

² 1. Αὐτόθι, σ. 161-162. Ὁ Ἰωάννης Πέτρου εἶχε κρυφθεῖ ἐπὶ μῆνας ἐν ΚΠόλει διότι κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Κονταρῆν ἵνα συλληφθῆ ὡς φίλος τοῦ Λουκάρεως.

2. G. Hoffmann; Griechische Patriarchen und Römische Päpste

τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, ἔνεκα τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ πρὸς τὸν ἐκλιπόντα Λούκαριν'. Ἄλλ' ἔθεωρεῖτο σπουδαία ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνώρισις τῆς διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Κονταρῆ δημιουργηθείσης καταστάσεως. Ὁ Κριτόπουλος τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος ἀνεγνώρισε τὸν Κονταρῆν καὶ συνειργάσθη μετ' αὐτοῦ πρὸς καταδίκην τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Λουκάρεως ἐκδοθείσης Ὁμολογίας. Ὅθεν μετέσχε τῆς Συνόδου, ἣν*ὁ Κονταρῆς ἐν ΚΠόλει τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1638 συνεκάλεσε. Τῆς Συνόδου μετέσχε καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Θεοφάνης, ὡσαύτως μετέσχον 20 μητροπολίται καὶ 21 ἕτεροι κληρικοί. Ἡ Σύνοδος τὴν μὲν καλβινικὴν Ὁμολογίαν κατεδίκασεν ὡς αἰρετικὴν, ἀποδεχθεῖσα δὲ ὡς συγγραφεὰ αὐτῆς τὸν Κύριλλον Λούκαριν κατεδίκασε καὶ τοῦτον καὶ τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ὁμολογίας. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ προσωπικὴ καταδίκη τοῦ Λουκάρεως ὀφείλεται εἰς τὸν Κονταρῆν, ἄλλως ὅμως ἡ ἀπόφασις τῆς Συνόδου ὑπῆρξε σπουδαία, ὡς πρώτη ἐπίσημος ἀπόκρουσις τοῦ Καλβινισμοῦ, ὅστις ὑπούλως ἐζήτησε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν διὰ τῆς Ὁμολογίας. Ὁρθῶς δὲ παρετήρησεν ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις μετὰ τινα ἔτη συνελθοῦσα Σύνοδος ὅτι ἡ ἐν ΚΠόλει Σύνοδος κατεδίκασε καὶ τὸν Λούκαριν προσωπικῶς «οὐχ ὅτι εἶδεν ἢ ποτε ἐγνώρισεν αἰρετικόν, ἀλλ' ὅτι οἶδεν ἐπιβιώσαντα μὲν αὐτὸν μετὰ τὸν τῶν Κεφαλαίων τύπον ἐνιαυτοὺς ἕξ καὶ εἰδότα τὰς συγχύσεις... μὴ ἐθελῆσαι δὲ κατ' ἐκείνων τῶν Κεφαλαίων συγγράφαι, καίτοι παροτρυνόμενος... Ὅθεν εἰκάσασα ἐκείνον μὴ καθαρεύειν τῆς κατὰ τῆς πίστεως δολιότητος μήτε μὴν φροντίσαι περὶ τοῦ ποιμνίου, ὡς ἔδει, ὀνομαστὶ τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν... εἰ καὶ μὴ τοιοῦτον (αἰρετικόν) συμβεβηκέναι γεγονέναι». Ὡς ἦτο ἐπόμενον, οἱ ἐν Ρώμῃ ἔμειναν εὐχαριστημένοι ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς Συνόδου, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Μητροφάνους Κριτοπούλου. Ὁ δὲ Schmidt τῇ 20 Νοεμβρίου 1638 ἀπαντῶν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς

III-2. Metrophanes Kritopoulos, Roma (Orientalia Christiana XXXVI, 2) 1934, σ. 85-86. Πρβλ. σ. 78. H u r m u z a k i, Fragmente zur Geschichte der Rumänen σ. 107.

1. H u r m u z a k i, ἐνθ' ἀν. σ. 108. Ἡ κατηγορία ἐπαναλαμβάνεται καὶ μέχρι σήμερον (I. Καρμύρη, ἐνθ' ἀν. σ. 167).

2. M a n s i, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio, XXXIV, 1709-1720. A. Ἀλλατίου, ἐνθ' ἀν. σ. 1061-65. K i m m e l, Monumenta, σ. 422. Μεσολωρᾶ, Παράρτημα Συμβολικῆς, σ. 28 ἔξ. Πρβλ. Ἱεζεκιήλ Βελαντιδιώτου, Ὁ κατὰ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἄδικος ἀναθεματισμὸς, Ἀθῆναι 1906.

Προπαγάνδας εἰς Ρώμην ἔγραφε τὰ ἑξῆς λίαν χαρακτηριστικὰ : « Περὶ τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας τοῦ τόσον παρὰ τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος συνισταμένου, λέγω ὑμῖν πᾶν ὅ,τι λάμπει δὲν εἶναι χρυσός· ἀναγκαστικῶς οὐχὶ ἐκουσίως ὁ ρηθεὶς πατριάρχης ὑπέγραψε καὶ ἀνεθεμάτισε τὰ κεφάλαια τοῦ ἀποθανόντος Κυρίλλου· ἐπιστολαὶ ὑπεξηρημέναι καὶ ἄλλα εὐρεθέντα ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ ἀποθανόντος αἰρετικοῦ πατριάρχου καὶ αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐσχάτως ἀπόπειραι, ἀπέδειξαν αὐτὸν ἀλώπεκα, καίτοι φέρεται τὴν δορὰν ἀμνοῦ. Ἄς φθάσῃ, ἄς φθάσῃ ἀποξὺ τὸ ὑποσχεθὲν βοήθημα διὰ τὸν δυστυχῆ πατριάρχη τὸν ἐκ Βεῤῥοίας, ἀκολούθως πρὸς τοῦτο θὰ ἀποσταλῶσι πρόσωπα, ἃ θὰ εὐχαριστήσωσιν αὐτόν, παρὰ τῆ ἀγία ἔδρα καὶ τὸ ἱερὸν συνέδριον καὶ ψηλαφητῶς θὰ ἴδωσι ταῦτα. Ἐν τούτοις καλὸν εἶναι ὅπως ἡ ὑμετέρα ἐκλαμπρότης γνωρίζῃ καὶ τοῦτο δηλώσῃ πρὸς τοὺς ἐξοχωτάτους καρδιναλίους ὅτι παρὰ τῷ πατριάρχει τούτῳ δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ εὑρωμεν δικαιοῦσαι οὔτε ἐγώ, οὔτε ὁ πατριαρχικὸς Βικαρίος, μάλιστα θὰ ἀπολέσωμεν πᾶσαν πίστιν καὶ ὁ πατριάρχης τὴν ἐλπίδα, ἐὰν διὰ τῶν πρώτων ἐπιστολῶν ἡ βοήθεια δὲν φθάσῃ. Ὁ Πατριάρχης ὁ ἐκ Βεῤῥοίας ἐπέτρεψεν εἰς Ἀιτάλειαν εἰς ναῖσκον ἑλληνικὸν νὰ δύνανται οἱ καπουκῖνοι Γάλλοι νὰ λειτουργῶσι, τοῦτο μᾶλλον δι' ἀγάπην τῶν «καθολικῶν» παρὰ διὰ τὴν αἴτησιν τοῦ Césy, περὶ οὗ ἐκεῖνος παραπονεῖται διότι ὁ πατριάρχης δὲν προέβη ἐν καιρῷ, ὅτε ἠδύνατο νὰ ταπεινώσῃ τὸν πρεσβυτὴν τῆς Ὀλλανδίας τόσον ἐχθρὸν αὐτοῦ, ὃς ἀκολούθως ἀνήσυχον κατέστησεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διὰ τοῦ πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ δέκα κιβώτια τοῦ ἀποθανόντος Κυρίλλου τὰ εὐρισκόμενα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πρεσβυτοῦ τῶν Ὀλλανδῶν, κατ' αἴτησιν τοῦ πατριάρχου ἐκομίσθησαν εἰς τὸ σεράγιον τοῦ καϊμακάμη, μεθ' ὃ παρεδόθησαν τῷ πατριάρχει, ἦσαν πλήρη αἰρετικῶν βιβλίων. Ὁ πατριάρχης διέταξε δημοσίᾳ νὰ καῶσι. Φρονῶ ὅτι ὁ πατριαρχικὸς Βικαρίος ἀνήγγειλεν ὅτι διὰ τοῦ Βαΐλου καὶ ἐμοῦ συνεφιλιώθησαν ὁ πατριάρχης καὶ ὁ Ἀθανάσιος Πατελάρος, ἵνα ἀφαιρέσω τὴν ὑπόψιν πάσης δυσπιστίας, δυναμένης νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ αὐτῶν, διὰ γεύματος, εἰς τοὺς δύο τούτους ἀρχιερεῖς, οἵτινες προσῆλθον μετὰ τοῦ πατριαρχικοῦ Βικαρίου καὶ ἄλλων μητροπολιτῶν προσφιλῶν αὐτοῖς, διῆλθον τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν τῷ ἑμῷ οἴκῳ μετὰ μεγάλης ἀγάπης καὶ εὐγενείας, ὁ Πατελάρος εὐχαριστημένος καὶ ἱκανοποιημένος ἀνεχώρησεν διὰ τὸ βασιλεῖον τῆς Βενετίας. Ἐλπίζω ὅτι ἡ συμφιλίωσις τῶν δύο τούτων ἰδιο-

τρόπων ἱεραρχῶν θὰ εὐχαριστήσῃ τὸ ἱερὸν συνέδριον, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἣν εἶχε νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ἠνωμένους»¹.

Ταύτας τὰς πληροφορίας διεβίβασεν ὁ Αὐστριακὸς προεβευτὴς εἰς Ρώμην ἐννοῶν νὰ διευθύνῃ κατὰ βούλησιν τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ὁ μὲν Ἀθανάσιος Πατελάρος ἀπῆλθε τότε πράγματι εἰς Ἐνετίαν, ἐν Ἀγκῶνι δὲ εὐρισκόμενος ὑπέγραψεν ὁμολογίαν λατινικῆς πίστεως, ἀλλὰ δὲν παρέμεινε πιστὸς εἰς τὴν Ρώμην, παρ' ἧς προσεδόκα βοήθειαν, ἀπεπειράθη δὲ βραδύτερον νὰ καταλάβῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. Προκειμένον δὲ περὶ τῶν βιβλίων τοῦ Λουκάρεως, ἀγνοοῦμεν τίνα ἦσαν ταῦτα. Βριδύτερον ὁ Κονταρῆς δι' ἐγκυκλίου ἐζήτησε ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον βιβλία τοῦ Λουκάρεως ἵνα ἐξετασθῶσιν ἂν ταῦτα εἶναι ὀρθόδοξα, ὡς λ. χ. ἢ κατὰ Ἰουδαίων πραγματεία. Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Schmidt ἢ ἐν Ρώμῃ Ἐπιτροπὴ τῆς προπαγάνδας ἀπεφάσισε ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Κονταρῆν χρηματικὸν τι ποσὸν (4.200 ρεάλια) ὅπως δοθῶσιν εἰς αὐτὸν ἂν ἐδέχετο νὰ ὑπογράψῃ ἐπισήμως ὁμολογίαν λατινικῆς πίστεως!!! Ὁ δυστυχὴς Κονταρῆς ἐδίστασε νὰ δεχθῆ τὸ προσαχθὲν εἰς αὐτὸν σχέδιον ὁμολογίας, ἰδίως ἕνεκα τοῦ Filioque, ἀλλ' ἢ προπαγάνδα ἐπέμεινε ζητοῦσα τὴν ὑπογραφήν διὰ τοῦ Schmidt, δι' οὗ διεβίβασε καὶ ἕτερον χρηματικὸν ποσὸν (4.000 τάλληρα). Ὁ Κονταρῆς κατεξευτελιζόμενος ἐδήλου ἐν ἰδιαιτέρῳ συνεντεύξει μετὰ τοῦ Schmidt ὅτι θὰ ὑπογράψῃ τὴν ὁμολογίαν τῆς λατινικῆς πίστεως ἕξ ἀγάπης πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, οὐχὶ δὲ διὰ τὰ χρήματα! Καὶ οὕτως ὁ Κονταρῆς τῇ 15 Δεκεμβρίου 1638 ὑπέγραψεν ὁμολογίαν λατινιστῶν συντεταγμένην μετὰ τῆς ἐξῆς δηλώσεως: «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐλέω Θεοῦ Πατριάρχης Κύριλλος ἐκ Βερροίας, ταύτην τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ὀρθὴν εἶναι ὁμολογῶ καὶ οὕτω φρονῶ. Καὶ τῷ Μακαριωτάτῳ Ρωμαίῳ Ἀρχιερεῖ, τῷ πατρὶ καὶ δεσπότῃ ἐμῷ, τὴν ὑπακοὴν ὑπαισνοῦμαι καὶ ὀμνυμι. Τῷ ἀχλῆ', δεκεμβρίου ιε'. ἰνδικτιῶνος στ'.». Ἡ ὑπογραφή τῆς ὁμολογίας ἐγένετο ἐνώπιον τοῦ Schmidt καὶ τοῦ Petricca, οἵτινες καὶ ἐγγράφως προσεβεβαίωσαν τοῦτο. Ὁ οὕτως ἐκβιασθεὶς πρὸς ὑπογραφήν λατινικῆς ὁμολογίας πίστεως Κονταρῆς μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγραψεν εὐχαριστήριον γράμμα πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Οὐρβανὸν η'. «ἐπὶ κλίνης κείμενος», διότι ἦτο ἀσθενής, ὁ δὲ Schmidt τῇ 19 Δεκεμβρίου 1638 ἀνήγγειλεν ἐπι-

1. Hurmuzaki, Documenti privitore la istoria romanilor, IV 1, σ. 639—640.

σήμως εἰς τὸν Πάπαν τὴν μετὰστασιν τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν! Τῇ 30 Ἀπριλίου 1639 ὁ Πάπας δι' εἰδικοῦ θεσπίσματος ἐκύρωσε πάντα τ' ἀνωτέρω'. Οἷος ἀληθῶς θρίαμβος τοῦ παπισμοῦ!

Ὅτε δὲ μετὰ ἓνα περίπου μῆνα ἀπέθανεν ἐν Βλαχία ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης Κριτόπουλος οὐχὶ ἴσως φυσικὸν θάνατον, διότι διεδόθη ὅτι ἐδηλητηριάσθη², οἱ θριαμβεύοντες λατῖνοι ἀπειράθησαν νὰ καταλάβωσιν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Ὁ πρωτοστατῶν πάντοτε ἐν τῇ κινήσει ἐκείνῃ Schmidt τῇ 30 Μαΐου 1639 ἀπέστειλεν ἔκθεσιν πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ ἀρχηγὸν τῆς Προπαγάνδας καρδινάλιον Ἀντώνιον Barberini, δι' ἧς ἀνεκοῖνον τὸν θάνατον τοῦ Μητροφάνους, καὶ προσέθεσε τὰς ἐξῆς λίαν χαρακτηριστικὰς ἐνεργείας πρὸς πλήρωσιν τῆς ἔδρας τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας: «Ὁ κύριος βάσιλος Βενετίας, ὁ πάτερ πατριαρχικὸς βικάριος (δηλ. ὁ παπικὸς) καὶ ἐγὼ εἰργάσθημεν ὑπὲρ τοῦ μονσινῶρ Ἀθανασίου Πατελλάρου. Εἰς συνομιλίαν μου μετὰ τοῦ σεβασμιωτάτου τούτου Πατριάρχου προσεπάθησα νὰ παραστήσω αὐτῷ ὁπόσον συμφέρον θὰ ἦτο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διὰ τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα καὶ ἱκανοποιήσεως χάριν νὰ ἔχη ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἀγίαν ἔδραν τῆς Ρώμης καὶ ἀπάσας τὰς κατολικὰς δυνάμεις ἐὰν εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας ἡδύνατο νὰ προαγάγῃ τὸν μονσινῶρ Πατελλάρου, κληρικὸν κατολικὸν ἐκτιμώμενόν τε καὶ ἀγαπώμενον παρὰ τοῦ ἱεροῦ τάγματος τῆς ὑπὲρ πίστεως προπαγάνδας. Ὁ μονσινῶρ σεβασμιωτάτος Πατριάρχης ἐννοήσας τὰ πάντα καλῶς ἐπέδειξε μεγάλην εὐχαριστήσιν, ἐὰν ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν καὶ οἱ Ἕλληνες ἄρχοντες, ὡς καὶ οἱ τῆς Αἰγύπτου καραβοκῦριοι καὶ αὐταὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἅπαντες ἐναντίοι ἡδύναντο νὰ διατεθῶσι ὑπὲρ τοῦ Πατελλάρου καὶ ἐὰν ἡ ἐκλογή ἡδύνατο νὰ ἐπιτευθῆ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμίαν. Ὁ μονσινῶρ σεβασμιωτάτος Πατριάρχης ἤθελεν (ἂν καὶ θὰ ἔπραττεν ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν κανόνων) νὰ ἐνεργήσῃ διὰ δωροδοκίας παρὰ τοῖς πρωτεύουσιν ὑπουργοῖς τῆς Πύλης. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ γένηται δαπάνη χωρὶς νὰ εἶναί τις βέβαιος ὅτι θὰ ἔχη τὸ ποθοῦμενον, οὐδεὶς δὲ ὑπῆρχεν ὁ θέλων νὰ διακινδυνεύσῃ χροῆματα, ὁ δὲ πατριάρ-

1. G. Hoffmann, Patriarch Kyrillos Kontaris von Berröa, σ. 9 ἐξ. Πρὸς Semnoz, ἐνθ' ἀν. σ. 105-106. P. Trivier, Cyrill Lucar, Paris 1877, σ. 75.

2. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, σ. 692.

χης δὲν εἶχε παρ' ἑαυτῷ τσαῦτα ὥστε νὰ ἐνεργήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐπειδὴ μεταξὺ τῆς τοιαύτης δυσχερείας ἐδιστάζομεν περὶ τοῦ πρακτέου, ἐσκέφθημεν νὰ διευκολύνωμεν ἄλλως πῶς τὴν ὁδόν. Εἰς παπᾶ Νικολὸς δ' ascolo (δάσκαλος;) Κρής καὶ τέως παιδαγωγὸς τοῦ σεβασμιωτοῦ τούτου πατριάρχου ἐνήργησε νὰ συστηθῇ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας (οὗτινος ὑπῆρξεν ἐπὶ τινὰ χρόνον πνευματικὸς) εἰς τοὺς τοιοῦτους μητροπολίτας καὶ Ἕλληνας ἄρχοντας μετὰ τσαούτης εὐνοίας ὥστε δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ἐμποδισθῇ τὸ διάβημα. Κατὰ συνέπειαν μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωμεν ἄλλο, ὁ πάτερ πατριαρχικὸς βικάριος καὶ ἐγώ, ὑπεδείξαμεν διὰ τοῦ διερμηνέως μου εἰς τὸν Πατριάρχον ὅτι προαγομένου εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας τοῦ παπᾶ Νικολοῦ ὄφειλε νὰ ζητήσῃ τοῦλάχιστον παρ' αὐτοῦ ὅπως ἦναι πρὸς τὴν ἁγίαν ἔδραν τῆς Ρώμης καλῶς διαθεθειμένος, ἕξαναγκάζων αὐτὸν νὰ κάμῃ (ἐὰν ἦναι δυνατόν) τὴν ὁμολογίαν πίστεως καὶ ὅτι τέλος εἰς τὴν ἁγίαν ἔδραν δὲν ἐνδιέφερε νὰ γένηται πατριάρχης οὗτος ἢ ἐκεῖνος, ἢ μόνον νὰ ἦναι τι ἄτομον κατολικόν. Ἡ ἀπάντησις τοῦ μοναχικοῦ σεβασμιωτάτου πατριάρχου ὑπῆρξεν αὕτη ὅτι διὰ λόγους ἡμῖν λίαν γνωστοὺς δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο, εἰμὴ νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ παπᾶ Νικολοῦ, ὅστις ὡς ἕξασιτώμενος παρ' αὐτοῦ δὲν θὰ ἔλειπε νὰ ἦναι καλῶς διαθεθειμένος πρὸς τὴν ἁγίαν ἔδραν τῆς Ρώμης Ὡς πρὸς τὸ ν' ἀποσπάσῃ δὲ τὴν ὁμολογίαν πίστεως, ἐὰν τώρα δὲν γένηται, μετὰ τινὰ χρόνον ὅμως ἐλπίζει νὰ τὸ κατορθώσῃ. Ἄμα δ' ὡς χρησθῆ πατριάρχης θὰ ἐνεργήσῃ ὥστε νὰ γραφῇ καὶ νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ παπᾶ Νικολὸς εἰς τὸ ἱερὸν τάγμα (τῆς προπαγάνδας) καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν θὰ τὸν μνηύσῃ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἀρμόζει. Μετὰ δύο ὥρας ἦλθεν εἰς ἐμὲ αὐτοπροσώπως ὁ παπᾶ Νικολὸς διὰ νὰ μοι ἀναγγεῖλῃ τὴν προαγωγὴν τοῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Εἶπεν ὅτι συγκατατίθεται νὰ ἦναι ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἁγίαν ἔδραν τῆς Ρώμης, εἰς δὲ τὸ ἄτομόν μου ἔκαμε μεγίστας προσφορὰς. Δὲν ἔλειψα νὰ τὸν παρακινήσω ὅπως διατηρῇ καλὰς σχέσεις μετὰ τοῦ ἱεροῦ τάγματος, εἰπὼν ὅτι τὸ τάγμα θὰ εὐχαριστηθῇ ὁποῖαν ἀκούσῃ ὅτι τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας εἶναι ἐμπειστευμένον εἰς ἄτομον χαρακτηριζόμενον ὡς ἀφωσιωμένον εἰς τὴν ἁγίαν ἔδραν, καὶ ὅτι ὡς ἕξασιτώμενος παρὰ τοῦ σεβασμιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἠδύνατο παρ' αὐτοῦ (ἐὰν καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν μαθητὴς του) νὰ λαμβάνῃ ἢ καλὰς συμβουλὰς. Ἐπεθύμησα νὰ τὸν μνηύσω ὅτι πρὸς τῆς χειροτονίας του ὄφειλε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν πάτερ πατριαρχικὸν βικάριον εἰπέ μοι λοιπὸν ὅτι εἶχε κατὰ νοῦν νὰ πράξῃ τούτο· τοῦτο ὅπερ ἐπράξε

κατόπιν. Οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ πάτερ βικάριος θὰ δώσῃ εἰς τὴν ὑμετέραν ἐξοχότητα ἀκριβῆ ἐκθεσιν περὶ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ. Τῇ δὲ 26 τοῦ τρέχοντος μηνός (καθ' ἡμᾶς 16 Μαΐου 1639) ὁ παπᾶ Νικολὸς ἐχρίσθη Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ πατριαρχικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Κυρίλλου Β), παρισταμένων ἕξ μητροπολιτῶν καὶ δώδεκα Ἑλλήνων ἱερέων. Εὐρέθην παρὼν προσκληθεὶς τὴν ἐσπέραν τῆς προτεραιᾶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τώρα δὲ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀκούονται μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διάφοροι λόγοι. Τινὲς μὲν κρίνουσι καλῶς, ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν ὅτι ὁ νέος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας θὰ εὔρη δυσκολίας παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις, οἵτινες ἀξιοῦσιν ὅτι δύνανται νὰ κάμνωσι πατριάρχη τὸν ἀρέσκοντα αὐτοῖς. Ὁ νέος οὖτος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἶναι ἄνθρωπος, ὅστις ἐπιδείκνυται γινώσκων πολλά. Πρέπει νὰ ἔχη ἱκανότητα, ἐὰν ἐγκριθῆ νὰ τὸν ὠθήσωμεν εἰς τὸ σημεῖον ὅπερ ποθοῦμεν. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι διώκεται ἐχθιστὰ πρὸς τοὺς αἰρετικούς· καὶ ἐὰν κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι πολὺ γραικός, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ σεβασμιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δὲν θὰ λείψῃ νὰ τὸν παροξύνῃ πάντοτε ὅπως ὁμογνωμονήσῃ ὀλοτελῶς μετὰ τῆς ἐν Ρώμῃ ἀγίας ἑδρας. Ἐὰν κατὰ τὸ παρὸν δὲν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας, τοῦλάχιστον ἡ θέσις μας ἐβελτιώθη, ἐπειδὴ τὸ άτομον τοῦτο θὰ ξαρτάται πάντοτε παρὰ τοῦ ἐκ Βεροῦῖας πατριάρχου καὶ οὐδέποτε θὰ ὁμογνωμονήσῃ μετὰ τῶν αἰρετικῶν ὡς ἐπραξεν ὁ πρῶην πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης, ὅστις ἦτο ἡ μόνη ἐλπίς τῶν καλβίνων κατὰ τὰς χώρας ταύτας»¹. Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως (comme la fatto il passato patriarcha d' Alessandria Metrophano, ch'era unica speranza delli calvini in queste parti) καταδηλῶται εἰ ἀπαεὶ ὅτι ὁ Μητροφάνης ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν λατίνων ὡς καλβινιστῆς καὶ ὅτι, ἐπομένως, ἐβίασαν αὐτὸν ἵνα ἐν τῇ συνάδῃ τοῦ 1638 ὑπογράψῃ τὴν κατάδικήν τοῦ Λουκάρεως. Τὸ αὐτὸ πάντως ἐπραξεν καὶ διὰ τὸν Θεοφάνη. Εὐτυχῶς ἡ προηγηθεῖσα ἐνέργεια τοῦ Λουκάρεως κατέστησεν ἀδύνατον τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἐγγράφῳ λατιγι-

¹ Η Ἡ ἡ μὴ ζα κί, ἐνθ' ἄν. IV, 1, σ. 641-643. E. Legrand, ἐνθ' ἄν. V, 209. *Α. Παπαδοπούλου Κραμῆς*, Σημειώσεις περὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Νικηφόρου ἐν Δελφῶ Ἰστορ. καὶ ἐθνολ. ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Γ, 497-9. *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ἰστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, σ. 694-695. *Γ. Καρμῖση*, Μητροφάνης Κοιτάδουλος σ. 168.

κῶν ὀνειρώων περὶ τελείας ὑποδουλώσεως τῶν Πατριαρχείων ὑπὸ τὸν Πάπαν.

Διότι ἐξελέγη μὲν Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας «ὁ πατὴρ Νικόλος» μετονομασθεὶς Νικηφόρος (1639—1645), ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τοῦ παπισμοῦ, ἐπὶ μακρὸν πατριαρχεύσας. Ἡ δὲ ὀρθόδοξος ἱεραρχία, βαρέως φέρουσα τὸν Κύριλλον Κονταρῆν καθήμενόν «ὡς ἀνόσιον βάρως ἐπὶ τοῦ αἰμοφύτου θρόνου», καταπροδίδοντα τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ περικαλύπτοντα τὴν προδοσίαν ταύτην διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῆς μνήμης τοῦ Λουκάρεως, ἕνα καὶ ἡμῖσιν μῆνα μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου τοῦ Schmidt εἰς Ρώμην ἀπεφάσισεν ἐκκλησιαστικῶς νὰ καταδικάσῃ τὸν Κονταρῆν. Πρὸς τοῦτο οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ συνησπισμένοι κατὰ τοῦ Κονταρῆ, ὧν ἱκανοὶ ἦσαν ἐκ τῶν ἀναγκασθέντων νὰ συμμετάσχῃ τῆς κατὰ τοῦ Λουκάρεως συνόδου, νῦν γνησίαν συγκροτοῦντες σύνοδον προβαίνουσιν εἰς καθαίρεσιν καὶ ἀναθεματισμὸν τοῦ Κονταρῆ. Ἐν τῷ καθαιρετηρίῳ ἐγγράφῳ λέγεται ὅτι ὁ Κονταρῆς ἐγένετο τὸ πρῶτον πατριάρχης κατορθώσας «ἐξῴσαι ὑποσχέσει χρημάτων πολλῶν τὸν γηραιὸν κῦρ Κύριλλον, πατριάρχην γνήσιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἐπιβῆναι ληστρικῶς τοῦ οἰκουμενικοῦ καὶ πατριαρχικοῦ θρόνου», ὃν καίτοι ἐπὶ ἡμέρας μόνον κυβερνήσας, ἐπεβάρυνε δι' ἀπειρώων χρεῶν. Ὑστερον παραπλανήσας πάλιν πολλοὺς ἐγένετο τὸ δεῦτερον πατριάρχης καὶ «ἤρξατο κακουργεῖν ἀφ' ἐστίας τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν», μόλις δὲ μετὰ κακουργήματα αὐτοῦ πολλὰ οἱ ἀρχιερεῖς ἐξεδίωξαν αὐτὸν τοῦ θρόνου. Ἀλλ' «ὀρεγόμενος αὐτῆς δράξασθαι τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἀναπληρῶσαι τὰ λείψανα τῶν κακῶν αὐτοῦ θελημάτων καὶ βουλευμάτων... καὶ εὐρῶν διμογνώμανας αὐτῷ ὀπαδοὺς καὶ συνηγόρους καὶ συνυπερασπιστάς ὀνόματι μὲν χριστιανούς, πράγματι δὲ στοιχεῖα κακίας ἀπάσης καὶ πονηρίας ἀνάμεστα καὶ χρημάτων σωρὸν ἀναλώσας καὶ φθείρας, πολλοὺς τῶν χριστιανῶν γυμνοὺς ἀποκαταστήσας, εἰσεπήδησεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ληστρικῶς καὶ τυραννικῶς ὁ ἀσυνείδητος καὶ παραυτίκα ἐθανάτωσε τὸν πατριάρχην, τὸν γέροντα κῦρ Κύριλλον, θανάτῳ πικρῷ καὶ ἀοχήμονι, ὧς οἶδασι πάντες, πατριαρχεύσαντα ἔν τε τῇ Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει περὶ τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους». Ἀνεκδιήγητα ἐφεξῆς προὔξηνσε δεινὰ καταδιώκων καὶ φυλακίζων καὶ ἀρπάζων. Ἡ σύνοδος ἐλέγξασα αὐτὸν καὶ ἐπανειλημμένως νουθετήσασα, ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ ἐπιδώσῃ ἀναφορὰν κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐκ τοῦ πολέμου

ἐπανακάμψαντα Σουλτάνον, διατάξαντα τὴν φυλάκισιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον τῶν ἑξορισθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἀρχιερέων. Οὗτοι ἐνήγαγον τὸν Κονταρῆν καὶ ἀπέδειξαν αὐτὸν κλέπτην τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας χρημάτων. Συνεπεία τούτου ἡ βασιλεία, δικαίως ὀργισθεῖσα, «αὐτὸν τὸν ἐν κακοῖς περιβόητον ἐκ Βερροίας Κύριλλον ἐξώσαιο καὶ τέλεον ἀπέδωξε». Μετὰ τοῦτο ἐγένετο συμφωνία καὶ ὄρκος ἐδόθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀφορισμὸς ἐξεφωνήθη «εἶναι πάντας κληρικούς, ἱερεῖς, ἀρχοντας καὶ λοιποὺς ἐν σῶμα, μὴ ἔχειν αὐτὸν πλέον πατριάρχην, ἀλλ' ἕτερον ἐκλέξαι ψήφῳ κοινῇ νόμιμον πατριάρχην»· ἀλλὰ τινὲς ἀπειροάθησαν διὰ πολλῶν χρημάτων ν' ἀναβιάσωσιν αὐτὰν πάλιν εἰς τὸν θρόνον. Ὅθεν οἱ ὀρθόδοξοι ἀρχιερεῖς κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσωσι μὲν αὐτούς, νὰ λάβωσι δὲ ἄδειαν ἐκλογῆς νέου πατριάρχου. Μεθ' ὃ προέβησαν εἰς καθαιρέσιν καὶ ἀναθεματισμὸν τοῦ Κονταρῆ, ἑξορισθέντος εἰς Ἀφρικὴν καὶ κακῶς τελευτήσαντος, καὶ ἐξέλεξαν τῇ 1 Ἰουλίου 1639 νέον Πατριάρχην, τὸν Παρθένιον Α' (1639—1644), ὁμόφρονα Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως¹.

Ὁ Παρθένιος ἔσπευσε ν' ἰποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπανάγων τοὺς ἑξοριστοὺς καὶ ἀποδίδων τὸ ἀξίωμα εἰς τοὺς ἀδίκως καθρημένους ὑπὸ τοῦ Κονταρῆ κληρικούς. Ἀξιοσημείωτον εἶνε τὸ ἔγγραφον, δι' οὗ ὁ Παρθένιος ἀπέδωκε τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν Εὐγένιον Αἰτωλόν, ἀκυρώσας τὴν καθαιρέσιν τοῦ Κονταρῆ. «Ἐπειδὴ ὁ κακῶς καὶ φῶς καὶ τραφεὶς ἐκ Βερροίας Κύριλλος τῇ τῶν ἔσω κησάμενος δυνάμει ἐγκρατῆς τοῦ πατριαρχικοῦ παρανόμως ἐγένετο θρόνου, ὡς ἴσασι πάντες οὐ μόνον οἱ ἐγγύς σου, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ πόρρωθεν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, νεωτερισμούς τινας τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγνοιάτῃ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἐπεισάγειν διανοούμενος τοὺς ὀλωσούν ἀντιλέγειν αὐτῷ ἐπιχειροῦντας διαφόρως ἐπαίδευεν, ἰησοῦταις τε καὶ τοῖς τοιοῦτοις ὁμόφροσι χαρίζομενος, δι' ὧν καὶ τὸ πρῶτον ἐπὶ τῇ ἀρχῇ προεβιάσθη· ἔξ ὧν εἰς καὶ ὁ ὀσιώτατος καὶ λογιώτατος ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κύρ Εὐγένιος ὁ Ἰαννουῖλος αὐτοσίν, ὃν παρὰ λόγῳ καθαιρέσει ὑπ' αὐτοῦ καθυποβληθέντα ἡ μετριότης ἡμῶν ἔχει συγκεχωρημένον καὶ λελυμένον τῆς παρανόμου ἐκείνης καθαιρέσεως». Ὁ δὲ Παρθένιος Β' (1644—1645, 1648—1651) ἐτέλεσε καὶ

1. *Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολ. Σαχνολογίας Δ' 97—103. Περὶ τῶν γεγονότων τούτων ὁ Schmidt ἀπέστειλεν ἐπανειλημένως ἐκθέσεις εἰς Ρώμην· ἰβλ. G. Hoffmann, ἐγγ' ἄν. σ' 19—25.

2. *Ἀναστασιὸν Γορδίου* Βίος Εὐγενίου Αἰτωλοῦ, *Σύναξ. Μεσ.* Βιβλιοθήκη, Γ. 445.

τὴν νενομισμένην νεκρώσιμον τελετὴν ἐπὶ τῷ αἰδίδιμῳ Κυρίλλῳ Λουκάρει, ἀποκαταστήσας τὴν ἱερὰν αὐτοῦ μνήμην ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.

Ἄξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ἐκθεσις, ἣν ἀπηθύνηε πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Οὐρβανὸν η' ὃ ἐν ΚΠόλει Πατριαρχικὸς Βικάριος τοῦ Πάπα καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Προπαγάνδας Ἄγγελος Petricca da Sonnino, ὅστις διητύνηε τὴν κατὰ τοῦ πολυάθλου Κυρίλλου Λουκάρεως σκευωρίαν καὶ ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον τῆς λουκαρείου τραγωδίας. Ἡ ἐκθεσις αὐτοῦ εἰς τὴν τραγωδίαν ταύτην ἀναφερομένη ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα καὶ διαφωτίζει τὰς προσηλυτευτικὰς τῶν λατίνων ἐνεργείας¹. Ὁ Petricca da Sonnino ἄρχεται τῆς ἐκθέσεώς του ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κορνηλίου Ἁγὰ πρὸς διάδοσιν τοῦ Καθιναλισμοῦ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐντύπου ὁμολογίας πίστεως· εἶνε δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ἀποδίδει τὴν Ὁμολογίαν μᾶλλον εἰς τὸν Ἁγαν, χωρὶς νὰ δηλώσῃ ἄμεσον τοῦ Λουκάρεως σχέσιν πρὸς αὐτὴν· ἀναφέρει μόνον περαιτέρω ὅτι εὐρέθησαν παρὰ τῷ Κυρίλλῳ, μετὰ τὸν μαρτυρικὸν αὐτοῦ θάνατον, κιβώτια περιέχοντα καίρετικά βιβλία». Διὰ μακρῶν ἐνδιατρίβει περὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ. Ἐξ αὐτοῦ δὲ μανθάνομεν, ὅτι ἡ συγκρότησις τῆς κατὰ τοῦ Λουκάρεως Συνόδου τῷ 1638 ἐγένετο κατ' εἰσήγησιν τοῦ συντάκτου τῆς ἐκθέσεως, ὅστις καὶ πραγματείαν περὶ Εὐχαριστίας εἶχε συγγράψῃ ὑπὲρ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας² καὶ συζητήσεις προῦκάλει ζωνθὰς μετὰ τῶν ὀρθοδόξων. Τὰ περὶ τῶν δοθέντων εἰς τὸν Κονταρῆν χρημάτων εἶνε καὶ ἀλλαχόθεν γνωστά, ἀλλ' ἄγνωστοι εἶνε ἀλλαχόθεν αἱ λεπτομέρειαι τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ προδοσίας τῆς ὀρθοδοξίας, περὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τοῦ Petricca καὶ περὶ ἄλλων τούτου προσηλυτευτικῶν ἐνεργειῶν, ὧν τινες τὸ πρῶτον νῦν καθίστανται γνωσταὶ ἐκ τῆς προκειμένης πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Οὐρβανὸν ἐκθέσεως. Ταύτην δὲ συνέταξεν ὁ Ἄγγελος Petricca da Sonnino κυρίως, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ἐκ τῆς ΚΠόλεως φυγὴν αὐτοῦ, συνεπεὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐξεγέρσεως τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων γενομένης. Ἡ ἐκθεσις ἔχει ὡς ἑξῆς:

1. G. B. Cervellini, Relazione da Constantinopoli del Vicario Patriarcale Angelo Petricca (1636-1639) [ἐκ τοῦ Bessarione, XVI, vol. 9 fasc. 119, Roma 1912], πρὸβλ. Χρονιστόμου Παπαδοπούλου, Λουκάρεως, Ἐκκλησι. Φάρος, Ἀλεξανδρείας, ΙΖ, 1918, σ. 204-213.

2. Περὶ τῶν συγγραμμάτων καθόλου τοῦ Petricca πρὸβλ. G. B. Cervellini ἔνθ' ἀν. 4-7.

α' Ο πατήρ Ἄγγελος Σοννίνο, πατριαρχικός τοποτηρητής Κωνσταντινουπόλεως, ταπεινότατος καὶ λίαν ἀφωσιωμένος θεράπων τῆς Ἱμετέρας Μακαριότητος, ἀναγκασθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὸν λόγον, τὸν ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀναφερόμενον, ὡς μαρτυροῦσι δι' ἐπιστολῶν πρὸς τὸ ἱερὸν Συνέδριον οἱ Πρέσβεις τῶν λατίνων ἡγεμόνων, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑποκλινόμενος ἐδαφιαίως, ἱκετεύω αὐτήν, ὅπως ἀξίωσῃ ἀναγνώσεως τὴν βραχεία ταύτην καὶ συνοπτικὴν ἐκθεσὶν τῶν πεπραγμένων, κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς προειρημένης ἀποστολῆς.

Ἐν πρώτοις ὑπομνήσκω τῇ Ἱμετέρα Μακαριότητι, δι: ἐπὶ Κυρίλλου Δουκάρως, Ἑλληνοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Πρέσβυς τῶν Πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας, τῇ συναίνεσει τοῦ Πρέσβευς τῆς Ἀγγλίας, προσεπάθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ διαφθείρῃ τοὺς Ἑλληνας διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐντύπου Ὁμολογίας πίστεως, διὰ τῆς ὁποίας ὑπενόειτο δι: ἡ Ἑλλὰς ἠσπάζετο τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ κακόηθες δόγμα τοῦ Καλβίνου, ἡ δὲ ρηθεῖσα Ὁμολογία πίστεως διεδίδετο εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Εὐρώπης διὰ τῶν ρηθέντων Πρέσβευ τῶν αἰρετικῶν Ἠγεμόνων, τῶν εὐρισκομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐλῇ. Διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν λύμην ταύτην τὸ ἱερὸν Συνέδριον τῆς διαδόσεως τῆς πίστεως διέταξε νὰ ἐπιχειρήσωσιν, ὅπως ἐπιτύχωσι τὴν πῦσιν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τοῦ ρηθέντος Κυρίλλου Δουκάρως καὶ τὴν εἰσαγγὴν ἄλλου προσώπου, τὸ ὁποῖον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων νὰ τηρῇ τὸ ἀξίωμα, καὶ νὰ μὴ ἔχῃ τόσον διεφθαρμένην τὴν ψυχὴν, ἐπιπροσθέτον μάλιστα ὅπως ἀφοῦ ἐπιτευχθῇ ἢ ἀποκομπῇ τοῦ Κυρίλλου Δουκάρως, καὶ ἀποσταλῇ, κατὰ τὸ σῦνθηες, εἰς ἔξοριαν, νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν λεμβούχων καὶ ἀντὶ νὰ ὀδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς τὸν ὀρισθέντα τόπον, νὰ φέρωσιν εἰς Μάλταν καὶ παραδώσωσιν εἰς τὸν Πανιερώτατον Ἐπίσκοπον δι: Ναρθό, ἱεροξεταστήν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, καὶ δι: ἔπρεπε νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ νέου Πατριάρχου, ὅπως τὸν ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων Πρέσβευ, καὶ νὰ ἔχῃ τοῦλάχιστον ἀνταπόκρισιν τινα μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ὑποβάλῃ τὴν ὀφειλομένην ὑπακοήν.

Συνωμολογήθη λοιπὸν μετὰ τοῦ πανιερωτάτου Κυρίλλου τῆς Βερροίας, ὅσας ἤξια τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν ὑπουργῶν τοῦ Σουλτάνου, ἵνα ἐπιτευχθῇ πρῶτον ἢ ἀποκομπῇ τοῦ Κυρίλλου Δουκάρως, μετὰ δὲ τὴν ὑποσχεθεῖσαν συνδρομὴν καὶ κατόπιν πολλῆς σκευωρίας καὶ κόπου ἐπετεύχθη τὸ παθούμενον τέλος. Οἱ δὲ ὑπουργοὶ τοῦ Σουλτάνου διὰ νὰ ἀπαδιώσωσιν αὐτὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπέβαλον τοιαύτην ἐκθεσὶν εἰς τὸν κύριον αὐτῶν, ὡστε οὐ μόνον διετάχθη ν' ἀποπεμφθῇ ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ νὰ ριφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπερ ἐξετέλεσαν οἱ ὑπουργοὶ, οὐδεὶς δμως ἀνέμεγεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἐκδώσῃ τοιαύτην ἀπόφασιν. Ἐθεωρήθη τοῦτο ὡς ἀκατὰ τιμωρία τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Καλβινισμὸς διεδίδετο εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐδίδασκε τὴν κατάρτησιν τῆς

λατρείας τῶν εἰκόνων, ἐγείρων θόρυβον μεταξύ τοῦ πλήθους καὶ διαδίδων ὅτι αἱ εἰκόνες, αἱ γενόμεναι ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἀγίων, πρέπει νὰ λατρεύωνται καὶ οὐχὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, οἳ εἰσιν οἱ κοινοὶ ζωγράφοι, οὕτω δέ, μὴ δυνάμενοι νὰ καταργήσωσιν αὐτάς διὰ μᾶς, ἤθελον νὰ κατορθώσωσι τὴν κατάργησιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο.

Ἦδη, ἀνοιχθείσης τῆς θύρας πρὸς θεραπείαν τοιοῦτου κακοῦ, ἀμέσως μετέβην παρὰ τῷ νέῳ πατριάρχῃ Κυρίλλῳ, τῷ ἐκ Βερροίας, καὶ εἶπον αὐτῷ πολλά, κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῆς ἑμιλίας προσέθεσεν ὁ νέος Πατριάρχης, ὅτι εἶχε λάβει ὑπόσχεσιν συνδρομῆς παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου, καὶ ὅτι διετέλει εἰς μεγάλας ἀνάγκας, μέλλων νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ ἀξίωμα. Τῷ ἀπήντησα νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ὑποσχέσεως, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ γνωστοποιηθῇ ἢ ἐπιτυχία, καὶ ὅτι ἦτο ἀνάγκη κατὰ πρῶτον νὰ θεραπευθῇ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ὁ Κύριλλος Λούκαρις ἔσπειρε, καὶ ὅτι κατὰ καθήκον τῆς συνειδήσεως καὶ πρὸς διαφώτισιν τοῦ λαοῦ ἔδει νὰ συγκληθῶσιν, ἐπισήμως, τοῦλάχιστον πάντες οἱ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Ἐπίσκοποι τῶν περιχώρων, καὶ νὰ κηρυχθῇ ὁ Κύριλλος Λούκαρις αἰρετικὸς καὶ ἀσεβής, καὶ νὰ ἀποδειχθῇ εἰς πάντας ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Καλβίνου ἦτο βλαβερὰ καὶ δηλητηριώδης εἰς τὰς ψυχάς, καὶ ὅτι οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες εἶχον τοιοῦτο αἶσθημα, νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ δὲ τότε περὶ τῆς αἰτηθείσης συνδρομῆς. Ἐσκέφθη καλῶς, καὶ ὅταν ἐπέισθη, τὸ ἐξετέλεσε· συνεκάλεσε πολλοὺς Ἀρχιεπισκόπους καὶ Ἐπισκόπους, καὶ ἐπισήμως ἀνεθεμάτισε τὸν Κύριλλον Λούκαριν, κηρύξας αὐτὸν αἰρετικὸν καὶ ἀσεβῆ, ὡς καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καλβίνου, μεθ' ὧν τῶν ἀκολουθούντων ταύτην, ἀντίγραφον δὲ τοῦ ἀναθεματισμοῦ τούτου ἀπεστάλη εἰς τὸ Ἱερὸν Συνέδριον.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ αἰρετικοὶ Πρέσβεις ἐν Κωνσταντινουπόλει, βλέποντες ἀποτυχόντα τὰ σχέδια αὐτῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον σκευωρήσῃ μετὰ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, ἐξεμάνησαν καὶ πρερσκευάζοντο νὰ μᾶς διάψωσι, μὴ δυνάμενοι δὲ ἄλλως πῶς νῦν, ἀπέστειλαν τοὺς μᾶλλον εὐπαιδεύτους τῶν ἱερέων αὐτῶν, ὅπως συζητήσωσι περὶ δογμάτων καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμῃ τῇ ὁδῷ, καὶ διὰ νὰ τύχῃσι τῆς εὐκαιρίας νὰ ὑβρίσωσι τὴν ἀλήθειαν, ἀνεξήτησαν τὸν γράψαντα περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας, λέγοντες, ὅτι ἤθελον νὰ συζητήσωσιν ἐγγράφως, οὗτος δέ, ὅπως τοὺς καταστήσῃ καθ' ὅλα ἀναπολογήτους, συνέγραψε πραγματείαν, τὴν ὁποῖαν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Ἑμετέραν Μακαρίστῃ, ἐν τῷ αὐτῇ δὲ εὐκαιρίᾳ οὐ μόνον ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Καλβινιστῶν καὶ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν, τυπώσας δὲ πολλὰ ἀντίτυπα ταύτης, τὴν διένειμε καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰς τρόπον ὥστε αὐτὸς ὁ Πατριάρχης ἠθέλησε μίαν. Ἄλλ' οἱ ρηθέντες αἰρετικοὶ μετέβαλον γνώμην καὶ δὲν ἤθελον νὰ συζητήσωσι πλέον οὔτε ἐγγράφως, οὔτε προφορικῶς, τραπέντες ἄλλην ὁδὸν πολεμικῆς, ὅπως προσεταιρισθῶσι τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν τούτοις ἐλήφθη ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου ὅσον ἀφορᾷ

τὴν αἰτησὶν τοῦ Πανιερωτάτου Πατριάρχου, καὶ ἐδόθη διαταγὴ νὰ τῷ μετρηθῶσι τέσσαρες χιλιάδες νομίσματα τῶν ὀκτώ, παρουσία τοῦ καισαρικοῦ Προσέδρου, μετὰ τοῦ ὁποίου, συνηνωμένος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ συγγραφεὺς, διεπραγματεύετο μετὰ τοῦ ρηθέντος Πατριάρχου, ἐπειδὴ κατῴκει πλησίον τοῦ Πατριαρχείου, τῷ κατέβαλε δὲ τὸ ρηθὲν χρῆμα καὶ ἔμεινε λίαν εὐχαριστημένος, καὶ λίαν ἀνεκουφίσθη. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ Ἱερὸν Συνέδριον ἀπέστειλεν εἰς τὸν συγγραφέα ὁδηγίαν, τί ἔπρεπε νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τοῦ ρηθέντος Πατριάρχου καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι εἶχε χρέος ἡ Ἐκκλησία αὐτῇ νὰ τηρῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου καὶ οὐχὶ μετὰ τῶν αἵρετικῶν, ἤρξατο νὰ διαπραγματεύηται οὕτως μετ' αὐτοῦ, ὥστε τὸν ἐπεισεν οὐ μόνον νὰ τηρῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν Ἱμετέραν Μακαριότητα, ὡς τὸν ἀνώτατον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀντιπρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ, πείσας αὐτὸν ἰδίᾳ διὰ τῶν πράξεων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐφέσου, καθ' ἣν ὁ Ἅγιος Κύριλλος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, γινώσκων ὅτι ὁ Νεστόριος ἦτο αἵρετικός, οὐχ ἤττιον δὲν ἔσχε τὸ θάρρος νὰ τὸν ἀποκαλέσῃ τοιοῦτον ἄνευ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἀποστολικῆς ἑδρας καὶ, ἐπειδὴ οὕτως ἐκήρυξε τὸν Νεστόριον ἐκπτώτων τῆς πατριαρχικῆς ἀρχῆς, ἐὰν ἐντός δέκα ἡμερῶν δὲν ἀπεκήρυττε τὴν ἐσφαλμένην ἐκείνην δοξασίαν, ὁ δὲ Νεστόριος ἔμενε ἀμετάπειστος, ὁ Κύριλλος ἔλαβε τὴν φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης κατὰ διαταγὴν τῆς Ἱερᾶς ταύτης ἑδρας. Ἐν τῇ Συνόδῳ καὶ κατόπιν ὁ τόσον διαπρέψας Κύριλλος ἐθεώρει μεγάλην τιμὴν νὰ ἦνε τοποτηρητὴς τοῦ ρωμαίου ποντίφικου, προσθεὶς ὅτι καίτοι φρονεῖ, ὅτι οὐδέποτε εἰς Πατριάρχης εἶνε τοποτηρητὴς τοῦ ἄλλου ἐν ταῖς Συνόδοις, τὸ νὰ ἦνε ὁμοῦς τοποτηρητὴς τῆς Ἱερᾶς ταύτης ἑδρας ἐθεώρει μεγάλην τιμὴν, καὶ πολλὰ ἄλλα, τὰ ὅποια χάριν συντομίας παραλείπω.

Ἐπὶ τοῦ ἀντικείμενου τούτου δὲν ἔσχον μεγάλην δυσκολίαν νὰ πείσω αὐτοῦ, ἡ μεγαλύτερα ὁμοῦς δυσκολία ὑπῆρξεν εἰς τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἵνα δὲ μὴ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς γενομένας συζητήσεις, σημειῶ μόνον ὅτι κατελήξαμεν εἰς τὸ ὅτι νὰ τεθῆ ἐν τῷ συμβόλῳ τὸ «καὶ ἐκ τοῦ Ἰσοῦ» ἦτο ἀδύνατον, διότι θὰ προκάλει μέγαν θόρυβον μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἔδει ὁμοῦς νὰ μὴ πτωῶνται οὗτοι διὰ τοῦτο, διότι παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας ἐπετράπη εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ θέτωσιν ἐν τῷ συμβόλῳ τὸ καὶ ἐκ τοῦ ἰσοῦ, ἀλλ' ὅτι ἤρκει πρὸς σωτηρίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ πιστεύωσι τὸ ρηθὲν σύμβολον, καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένοι.

Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐν τούτοις τὴν ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὀριζομένην διὰ τοῦς Ἀνατολικούς ἐπὶ τῆς Ἱμετέρας Μακαριότητος, ὅπως τὴν ἔξετάσωσι καλῶς, τοῖς εἶπε δὲ ἐπὶ πλέον ὅτι ἐν τῇ ἐν Λατερανῷ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ἐπὶ Ἰννοκεντίου Γ', καθωρίσθη, ὅτι οἱ Πατριάρχαι ὀποχρεοῦνται νὰ γνωστοποιῶσι τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν εἰς τὸν ὕπατον Ποντίφικον, καὶ ὀφείλουσι νὰ ζητῶσι παρ' αὐτοῦ τὸν πατριαρχικὸν μανδύαν καὶ νὰ ἀποπέλλωσιν ἀπαχραιομένους πρὸς τοῦτο.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ καισαρικοῦ προσέδρου καὶ

μετά τινα συζήτησιν, επικαλεσθεὶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, προέβη εἰς τὴν ὁμολογίαν πίστεως, υπέγραψεν αὐτὴν καὶ ἐσφράγισε διὰ τῆς ἰδίας σφραγιδος, ὡς μάρτυρες, καὶ τὴν ἀπέστειλε πρὸς τὴν Ἑμετέραν Μακαριότητα μετ' ἄλλων ἐπιστολῶν περὶ ὑποταγῆς καὶ ἐξετέλεσε τέλος ὅ,τι προὔταθ' αὐτῷ.

Ἐν τούτοις ὁ ρηθεὶς Πατριάρχης Κύριλλος, ὁ ἐκ Βερροίας, εἶχε κινήσει ὄχι μικρὰν δίκην κατὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ὀλλανδίας, ἐπειδὴ αὐτός, διατελῶν εἰς στενήν σχέσιν μετὰ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, εἶχον ἐνεργήσῃ ὁμοῦ πολλὰς ἐμπορικὰς πράξεις, εἰς τρόπον ὥστε, ὡς εἶνε γνωστὸν εἰς πάντας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐγένετο πολὺ πλούσιος, διὰ τῶν ὑπερόγκων τόκων καὶ ἄλλων ἀθεμίτων συμφωνιῶν, ἃς ἐνήργει μετὰ τῶν Ἑλλήνων, τῇ εὐνοίᾳ τοῦ ρηθέντος Κυρίλλου Λουκάρεως, ἐπὶ πλέον δὲ εἶχον κομισθῆ πολλὰ δέματα βιβλίων ἐξ Ὀλλανδίας πρὸς λύμην τῆς Ἑλλάδος.

Διεπραγματεύετο λοιπὸν ὁ πατριάρχης Κύριλλος, ὁ ἐκ Βερροίας, διὰ τῶν ὑπουργῶν τοῦ Σουλτάνου νὰ κατάσχη τὰ βιβλία ταῦτα, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν προσέτι νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων, τὰ ἐποῖα ἐνοσφίσθη, διότι εἶχε τοσαύτην φιλίαν μετὰ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, ὥστε ἀπήτει τὰς προσόδους τοῦ πατριαρχείου, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι εἶχε δανείσει διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ποσότητά τινα χρημάτων, τόσον δὲ δραστηριῶς ἐνήργησεν ὁ ἡμέτερος Πατριάρχης Κύριλλος, ὁ ἐκ Βερροίας, ὥστε καὶ ἀπέσπασε παρ' αὐτοῦ μεγάλην ποσότητα τῶν ρηθέντων βιβλίων καὶ πολλὰ ἄλλα πράγματα, βλέπων δὲ ὁ Πρέσβυς τὸν κίνδυνον νὰ ἀπολέσῃ πᾶν ὅ,τι εἶχε κερδίσει, ἀπῆλθε κατευθυνθεὶς εἰς Ὀλλανδίαν, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν διαμένει ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβυς τῆς Ὀλλανδίας, οὕτω δὲ ἠλευθερώθη ἡ χώρα αὐτῆ ἀπὸ μεγάλης πνευματικῆς λύμης.

Πρὶν δμοῦς ἀναχωρήσῃ, ἀπειλῶν πάντοτε νὰ ἐκδικηθῆ τὸ αἷμα Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, καὶ κατὰ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, τοῦ ἐκ Βερροίας, ὡς καὶ κατὰ τοῦ συγγραφέως, φανταζόμενος ὅτι πάντα ταῦτα ἐγένοντο τῇ ὑποκινήσει τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου, ἐξόφανε πολλὰς δολοπλοκίας μετὰ τινῶν Ἀρχιεπισκόπων, κρυφίων ἐχθρῶν τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, τοῦ ἐκ Βερροίας, ὅπως στερήσωσιν αὐτὸν τῆς πατριαρχείας καὶ τῆς ζωῆς ἀκόμῃ, συνέλεξαν δὲ ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων καὶ ἀπέστειλαν ἐπίτηδες πρόσωπα πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅσους ἔμενον εἰς τὸ ἐν Βαβυλῶνι στρατόπεδον ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἐκ Βερροίας ἦτο λίαν ἐδνοούμενος τοῦ Πρώτου Βεζύρου, ἐδρισκομένου ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ, πρῶτον διεπραγματεύθησαν μετὰ νέου Πασᾶ καὶ τόσον ἐσχευώρησαν, ὥστε κατώρθωσαν ν' ἀποσταλῇ διαταγὴ εἰς τὸν Πασᾶν, ὅστις ἐκυβέρνα ἐν Κωνσταντινουπόλει, νὰ φυλακίσῃ Κύριλλον, τὸν ἐκ Βερροίας, καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς ἑδρας ἄλλός, ὅπερ καὶ ἐξετελέσθη.

Ἐνθ' τὰ πράγματα διετέλουν οὕτως, ὁ Πανιερώτατος ἐκ Βερροίας ἐζήτησε συνδρομὴν παρὰ τοῦ συγγραφέως, νὰ ἐβρῇ 500 σκούδα, ἀλλ' οὗτος εἶπεν ὅτι ἀνευ διαταγῆς τοῦ Ἱεροῦ Συνεδρίου δὲν εἶχε τοσαύτην ἐξουσίαν, ἀπέστειλε δὲ πρὸς αὐτὸν μηλωτὴν ἐκ Ἰβηλλίνης, τὴν ὁποίαν

ἐνεχυρίασεν εἰς ἐμπόρους τοῦ λατινικοῦ δόγματος, οἱ ὅποιοι δυσαρέστως αὐτὸ ἤκουσαν, εἰς τὰς πολλὰς ὁμῶς παρακλήσεις αὐτοῦ εἰς ἐμποροὺς ἐνέδωκε, καὶ οὕτως τῷ ἀπεστάλῃσαν 500 σκούδα, γενομένου συμβολαίου περὶ τούτου μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατριάρχου. Μετὰ τινα δὲ χρόνον, περιελθὼν ἐν τῇ φυλακῇ εἰς μεγάλην ἀνάγκην, καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πολλῶν φίλων αὐτοῦ, ἐκ φόβου ἀπέστειλε κρυφίως ἓνα τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ εἰς τὸν κύριον πρόσεδρον, διὰ νὰ ἀποστείλῃ ἑκατὸν σκούδα διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Ὁ κύριος οὗτος τοῦ ἀπήντησεν ὅτι δὲν εὐρίσκοντο παρ' αὐτῷ ἐπὶ τοῦ παρόντος, διότι δὲν εἶχε λάβει χρήματα παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ πρὸ πολλῶν μηνῶν, καὶ ὅτι ἀνέμενεν, ἀλλ' ἀπέστειλεν ἔπειτα εἰς τὸν συγγραφέα, καὶ φρονῶν οὗτος ὅτι συνέφερε νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν εἰς τοιαύτας περιστάσεις, καὶ ὅτι ἤθελον τὸν προσκολλησθὲν διὰ παντός εἰς ὑποταγὴν ὑπὸ τῆν ἀποστολικὴν ἔδραν, ἔλαβε καὶ ἄλλα χρήματα παρὰ τοῦ ἐμπόρου, ὅστις κατεῖχε τὴν μηλωτὴν ἐπὶ ἐνεχύρω, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Πατριάρχην ἄλλα ἑκατὸν σκούδα διὰ χειρὸς τοῦ διερμηνεύου τοῦ καισαρικοῦ προσέδρου, ὅστις ἔλαβεν ἀπόδειξιν, ἣν φυλάττει ὁ ἴδιος.

Κατόπιν τὰ πράγματα ἐβαινόν ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χεῖρον, ἐπειδὴ ὁ διευθύνων Πατριάρχης ἔδωσε μεγάλην ποσότητα χρημάτων εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἵνα ἀποσταλῇ εἰς ἐξορίαν ὁ ρηθεὶς Κύριλλος ὁ ἐκ Βερροίας. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ χρόνου νὰ πληρωθῇ ὁ ἔμπορος, μὴ δυνάμενος ὁ Πατριάρχης νὰ πληρώσῃ, ἔδωκεν ἄδειαν νὰ πωληθῇ ἡ μηλωτὴ ἐκ ζιβυλλίνης, ἥτις ἦτο ὑπὸ ἐνέχυρον, ἀλλ' ἐπειδὴ εὐρέθη, ὅτι δὲν ἦτο τῆσιν ἀξίας, ὅσης τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, ὅπερ ἔλαβε, περιήλθεν εἰς μεγάλην ἀμνηχανίαν, ἐμόχθησεν ὅπως τὰ πάντα διευθετηθῶσι πρὸς ἱκανοποίησιν ἀμφοτέρων.

Ἐν τούτοις ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ἐκ Βερροίας ἐξωρίσθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀφρικὴν, τῇ ἀπαιτήσει τοῦ νέου Πατριάρχου, ἵνα μὴ ἐπανέλθῃ καὶ ἀποβῇ ἐπιζήμιος, ἐπιδιώκων ἐκ νέου τὴν ἔδραν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ εὐλόγητός Θεὸς ἠὺσπλαγχνίσθη, ἐπειδὴ παραδοθεὶς ὁ Κύριλλος εἰς τὸν Καρακόγιαν πλοίαρχον τῶν πειρατῶν τῆς Βαρβαρίας, ἵνα ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Βαρβαρίαν, ὅχι ὁμῶς ὡς δούλον, ὁ ρηθεὶς Καρακόγιος φθάσας εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐμποδίων ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ. Καὶ ἐνῷ διεμένεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει, μετέβαινον οἱ Ἕλληνες χριστιανοὶ καὶ ἐπισκέπτεντο τὸν ρηθέντα ἐκ Βερροίας, ἠθέλησε δὲ ὁ εὐλόγητός Θεὸς νὰ εὐρεθῇ πρόσωπον, τὸ ὅποτον συνεκινήθη εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπειδὴ εἶχε τὴν πείραν πῶς νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν, ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν μόνον καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ εἴπῃ ὅτι συνωμίλησε μετὰ τοῦ Καρακόγια, ὅστις ἐδήλωσεν ὅτι αὐτὸν ὀλίγον ἐνδιαφέρει νὰ κρατῇ τὸν Κύριλλον ἐν φυλακῇ, καὶ ὅτι τῷ ἦτο περιττὸν βάρος καὶ δαπάνη καὶ ὅτι ἂν ἐλάμβανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δύο λέξεις τοῦ νέου Πασᾶ, ὅστις ἐκυβέρνα, ἀποθανόντος ἤδη βιαίως τοῦ πασᾶ Καϊμετσαν, ὅστις δὲν ἦτο φίλος αὐτοῦ, θ' ἀπέλυεν αὐτὸν εὐχαρίστως. Ἐν τούτοις παρεκάλει ἵνα διὰ τινος γνωστοῦ τούτου

κου διαπραγματευθῆ, κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθιμον, δηλαδὴ διὰ τινος δώρου, νὰ ἐπιτύχη τὴν ἀδειαν καὶ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ἔμεινε νωθρὸς εἰς τὴν εἶδησιν ταύτην ὁ συγγραφεὺς, ἀλλ' ἀμέσως μετέβη παρὰ τῷ κυρίῳ καισαρικῷ προσέδρῳ καὶ τῷ εἶπεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκτελέσῃ γενναίαν πράξιν, διαθέτων 15 σκούδα, ὅπως ἀγράσῃ δύο μεταξωτὰ ἐνδύματα κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν καὶ νὰ τὰ δωρήσῃ εἰς τοὺρκὸν τινα τῶν παλαιῶν γνωρίμων, ἵνα ἐνεργήσῃ πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν. Συνωμολογήθη τέλος καὶ ἀπεφασίσθη νὰ διαταχθῇ ἡ ἐπαναφορὰ αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ ὁ τοῦρκος ἐκεῖνος κατὰ τὰς διαπραγμανεύσεις ἀνεκοίνωσέ τι εἰς ἔμπιστόν τινα τοῦ νῦν Πατριάρχου, ἢ κατ' ἄλλον τρόπον, ἐπειδὴ οἱ τοῦρκοι δὲν εἶνε ἐχέμυθοι εἰς τὰς διαπραγματεύσεις αὐτῶν, περιήλθον εἰς τὰ ὦτα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πατριάρχου καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Πατριάρχου. Πρὸς τοῦτο ἐξηγριωμένοι μετέβησαν παρὰ τῷ συγγραφεῖ ἐν δημοσίᾳ ὁδῷ χωρὶς νὰ εἴπωσι ποιοὶ ἀπέστειλαν αὐτούς, κατὰ καλὴν δὲ τύχην εὗρον αὐτὸν, ἐνῷ μετέβαινε παρὰ τῷ κυρίῳ Πρέσβει τοῦ Χριστιανικωτάτου βασιλέως καὶ δὲν ἦτο πολὺ μακρὰν τοῦ μεγάρου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν τούρκων, ἤρχισαν νὰ λέγωσιν ὅτι αὐτὸς εἰργάζετο νὰ ἐπανέλθῃ Κύριλλος, ὁ ἐκ Βερροίας, καὶ ὅτι εἶχε τὰ μέσα πρὸς ἐργασίαν, καὶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐδαπάνησε τόσα ὅπως τὸν ἀποπέμψῃ, καὶ ἤθελε νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν ἐπιχειρῶν νὰ πράξῃ τὰ μὴ ἀνήκοντα αὐτῷ, καὶ ὅτι θὰ ἔκοπτον τὴν γενεάδα αὐτοῦ καὶ ἄλλους ἀπρεπεῖς λόγους. Εἰς τὰς φωνὰς αὐτοῦ συνήχθη πολὺς λαὸς, ἠυδόκησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ ἦσαν πολλοὶ τῆς ἀλλῆς τοῦ ρηθέντος Πρέσβεως, οἵτινες ἐβοήθησαν αὐτόν, νὰ ἀπαλλαγῇ ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων. Φθάσας εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ εἰρημένου Πρέσβεως, ἔμεινεν ἐν αὐτῇ κεκρυμμένος ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας, τῇ συμβουλῇ τοῦ ἰδίου, καὶ ἐνῷ ἐπετῆρει τὸ τί ἐλέγετο, εἶδε τοὺς προφανεῖς κινδύνους οὐ μόνον ἑαυτοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐὰν περιήρχετο εἰς τὴν ἀκοήν τοῦ Σουλτάνου, ἔθεν συνεστήθη αὐτῷ, οὕτως εἶπεν, νὰ ἀναχωρήσῃ, ὡς δι' ἐπιστολῶν ἐπιστοποιήθη εἰς τὸ Ἱερὸν Συνέδριον, ἐπειδὴ, ἐνόσῃ αὐτὸς ἔμενεν ἐκεῖ, δὲν ἔπαυεν ἡ ζηλοτυπία τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτοῦ, θὰ ἐφανέρωνεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ γεγονός ταῦτο, ἠδύνατο δὲ ὁ Σουλτάνος νὰ φαντασθῇ ὅτι προὔκειτο περὶ ἄλλου σκοποῦ ἢ θρησκευτικοῦ καὶ θὰ ἐπέβαλλε εἰς αὐτόν σκληρὸν θάνατον.

Ἐν τούτοις μετὰ μεγάλης αὐτοῦ δυσαρσεκείας ἀνεχώρησεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀπόπλου ἀγγλικοῦ πλοίου, διὰ τοῦ ὁποῦ μετέβη εἰς Λιβόρνον ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ φθάσας εἰς Ρώμην, ἔμαθε παρὰ τοῦ κυρίου γραμματέως Ἰγκολι, ὅτι ἐκεῖνος ὁ Τοῦρκος ἐπέτυχεν ἤδη τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου, τοῦ ἐκ Βερροίας, καὶ τώρα ἀναμένει βοήθειαν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς πατριαρχικῆς αὐτοῦ ἑδρας. Ταῦτα συνέβησαν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἐντολῆς τοῦ τοποτηρητοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ συγγραφεὺς συναναστράφη μετὰ τοῦ πα

τριάρχου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἔπως συνάψῃ φιλίαν μετ' αὐτοῦ ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς γεῦμα ἐν τῇ Μοναστηρίῳ, μετὰ πολλὰς δὲ ὁμιλίας ἤρχισαν συζητήσθαι καὶ περὶ τοῦ σχίσματος καὶ, ἀφοῦ ἀπέδειξεν αὐτῷ διὰ τῶν ἱερῶν Συνόδων, εἰς ἃς ἰδίᾳ προσέτρεξαν κατὰ τὴν συζήτησιν, περὶ τοῦ πρωτείου τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, τέλος κατεπείσθη, ἰδιαιτέρως μάλιστα ἐκ βραχείας συνομιλίας, ἣν οἰκείως διεξήγαγον, περὶ τοῦ τελευταίου τούτου, ἐκτὸς συζητητικοῦ ὅφους. Εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἡ οἰκουμένη κίετος εἶνε κληρονομία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ, ὡς λέγουσιν οἱ Προφῆται, ἀποδεικνύεται δὲ ἐκ τῆς πείρας, ὅτι ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν διεδόθη ἡ χριστιανικὴ πίστις, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἱεράρχαι κυβερνῶντες ἱκανὸν μέρος, ἀντὶ τὰς διατηρήσασιν ταύτην εἰς τὴν ἀρχαίαν πίστιν, κινούμενοι ἐκ κενοδοξίας, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἠθέλησαν νὰ ὑψώσωσι κεφαλὴν κατὰ τοῦ νομίμου ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ κατώρθωσαν νὰ ῥιψώσιν εἰς τὴν πλάνην ὄλον τὸν λαόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπανάστασις αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰς ἐκατόνταετηρίδας, προὐκάλεσαν τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, μὴ συγχωρήσαντος τὴν ἰδίαν κληρονομίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ, παραδόντος τὸν λαόν ὡς λείαν τῶν ἀπίστων Τατάρων, οἳ εἶνε οἱ Τούρκοι, οἵτινες σχεδὸν καθολοκληρίαν κατέστρεψαν αὐτόν. Καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐγένετο διὰ τὰς ἁμαρτίας, ἐπειδὴ πάντες εἴμεθα ἁμαρτωλοὶ, προσέτι δὲ διὰ τὰς κακὰς πράξεις δὲν καταστρέφει ὁ Θεὸς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ διορθώνει αὐτὴν διὰ διαφόρων πληγῶν. Καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς περιήλθεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε οἱ Ἕλληνες γίνονται Τούρκοι, εἰς τρόπον ὥστε μετὰ τινὰς ἐκατόνταετηρίδας μόλις θὰ φαίνεται εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἴχνος Χριστιανισμοῦ. Καὶ ὁ ἀμαθὴς λαὸς ἐλέπων τὴν ἰσχὺν τοῦ Τούρκου πιστεύει ὅτι ἡ κοσμικὴ ἰσχὺς εἶνε θεῖος νόμος, καὶ οὕτως ἀρνοῦνται τὸν Κύριον ἡμῶν Χριστόν, καὶ βλασφημοῦσι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ἡ συνομιλία αὕτη κατέστησεν αὐτὸν ἀναυδόν, κατέληξε δὲ δι' ἐναγκαλισμοῦ, καὶ ὑπεσχέθη, ὅτι, ἅμα ἐπανέλθῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἔνθα μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ μεταβῇ, θὰ γράψῃ καὶ ὑποβάλῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑμετέραν Ἀγιότητα, ἀλλὰ, παρασταθείσης ἀνάγκης νὰ ἀναχωρήσῃ, ἄγνωστὴ τί θὰ ἐπακολουθήσῃ.

Ἦλθε προσέτι εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Τοποτηρητὴς τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας, καὶ ἀφοῦ εἶδον αὐτόν, γνωρίζων πᾶσαν καταδιώκει ὁ Πατριάρχης οὗτος τὰς Λατίνους τοῦ ὄρους Λιβάνου, ἐκάλεσα αὐτόν παλλίαις εἰς τὸ Μοναστήριον. Ἐνα συνάψῃ φιλίαν μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν πλάνην, εἰς ἣν εὗρίσκετο. Ἐφάνη πολὺ συντέτριμμένος καὶ τῷ ἔδωκα τὴν χεῖρα, ὠρίσθη δὲ ὅτι θέλει ἐνεργήσῃ παρὰ τῆ Πατριάρχῃ αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, ὅπως πείσῃ αὐτόν εἰς ὑποταγὴν, καὶ διδάξῃ πῶς δύναται νὰ μὴ λυπηθῇ, ὠδήγησα δὲ ὅπως ἐπιτόχη τούτου λέγων αὐτῷ ὅτι θὰ προκαλέσῃ ἐπιστολὴν τοῦ κυρίου Πρέσβευος τοῦ χριστιανικωτάτου Βασιλέως πρὸς τὸν ἐν Χαλεπίῳ Γάλλον Πρέξονον ἵνα ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ συνομιλήσωσι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ρηθέντος Πατριάρχου, ὅστις συνεχῶς μεταβαίνει εἰς Χαλεπίον. Ὁ ρηθεὶς κύριος Πρέσβυς ἔγραψε τῇ προτροπῇ αὐτοῦ ἀποτελε-

σρατικῶς, ὁ δὲ Τοποτηρητὴς ἀπῆλθεν οἴκαδε. Ὅποιον ἔσται τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως θέλει γνωσθῆ εἰς τὸ ἱερὸν Συνέδριον».

Ταῦτ' ἀνεκοίνουεν πρὸς τὸν Πάπαν ὁ ἐν ΚΠόλει χρηματίας ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ὅστις ἤδη ρίπτει τὰ προπαγανδιστικὰ δίκτυα καὶ εἰς τὴν Συρίαν δι' ὧσων γράφει περὶ τοῦ «Τοποτηρητοῦ» τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας.

Συμπέρασμα.

Ἐπισήμως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς καθ' ὅλον τὸν 15' καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 17' αἰῶνος ἀπῆλλαξε μὲν τὸν Λούκαριν πάσης κατηγορίας ἐπὶ καλβινισμῶ, κατέκρινε δὲ τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν Ὁμολογίαν. Διότι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουκάρεως ἐπηκολούθησε μεγάλη κίνησις ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ συνεκροτήθησαν δ' ἐν ΚΠόλει, ἐν Ἰασίῳ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπανειλημμένα σύνοδοι, αἵτινες μὴ παραδεχθεῖσαι τὸν Λούκαριν ὡς συγγραφεὰ τῆς Ὁμολογίας ἀπεκήρυξαν καὶ κατέδικασαν μόνον αὐτήν. Ἐπίσης ἐν ἀρχῇ τοῦ 17' αἰῶνος ἐξ ἀφορμῆς διαπραγματεύσεων περὶ ἐνώσεως τῶν ἀγγλικανῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αὕτη ὑπέδειξεν ἕτι ὁ Λούκαρις ἦτο ἀδῶος¹.

Πρὸς τοιαύτην περὶ τοῦ αἰοιδίμου πατριάρχου κρίσιν ἡ Ἐκκλησία ἔλαβεν ὑπ' ὄψει μόνον τὴν ἐπίσημον δρᾶσιν αὐτοῦ, ἧτις ἀπὸ ὀρθοδόξου ἀπόψεως καὶ διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ρηθέντων ἐδείχθη ὅλως ἀφογος. Ὁ Λούκαρις κατώρθωσε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κυρίως πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ παπισμοῦ, διαγράψας νέαν πορείαν τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ὅλης ἀναπτύξεως. Καὶ ὅταν ἔτι στραγγαλισθεὶς ἐρρίπτετο εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἐπικίνδυνος δημεγέστες, κατὰ τοὺς συκοφάντας αὐτοῦ, οὐδόπως ἐξηφανίσθη, οὐδ' ἀπῆλειψθη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως ἢ ἐπιβλητικῆ αὐτοῦ εἰκῶν. Ἐξ ἐναντίου μάλιστα ἡ μεγαλειότης τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ μέλζονα προσέλαβεν αἴγλην διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου. Καὶ εἰνε μὲν ἀληθές ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ σωτηριώδει αὐτοῦ δράσει ὑπάρχουσι σημεῖα, ἅτινα θὰ ἐγειρωσὶ πάντοτε ἀμφιβολίας τινάς, ἀλλὰ καὶ ἂν μὴ ἡμέραν τινὰ ἢ ἐπιστήμην ἄρη πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς ἀμφιβολίας, δι' εἰδικῶν ἐρευνῶν, οὐδεὶς ποτε θὰ δυνηθῆ ν' ἀρηνηθῆ τὸ μέγα καὶ σωτήριον ἔργον τοῦ Λουκάρεως. Δι' αὐτοῦ ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἡ περιωφλοῦσα τὸν ὀρθόδοξον λαὸν κιβωτός, ἀπέκρουσε τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Λούκαρις πρῶτος μετὰ τὴν ἀλωσιν ἐξήγειρε τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς νέαν ζωὴν ἢ προσωπικότητος αὐτοῦ ἐδέσπωσεν ὀλοκλήρου τοῦ 15' αἰῶνος². Ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἀρξαμένη πνευματικὴ κίνησις πολλὰς μὲν ὑπέστη διακυμάνσεις, ἐξακολουθοῦσας ἰσῶς μέχρι σήμερον, ἀλλ' ἔμελλε πάντως εἰς αἰῶνα ν' ἀπολήξῃ κατάντημα. Ἀνευ τοῦ Λουκάρεως διάφοροι ἰσῶς θὰ ἦσαν αἱ περιπέτεια τοῦ ἑσωτηρικοῦ

1. Χρυσόστομον Α. Παπαδοπούλου, Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἱεροουαλήμ 1907, σ. 8 ἔξ. Τοῦ αὐτοῦ: Ἀπόπειρα ἐνώσεως τῶν Ἀγγλων ἀνωμότων μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1911.

2. Προβλ. Ph. Meyer ἐνθ' ἄν. 684. «Er (Lucaris) hat zuerst seit 1453 die Kirche aus ihrem grossen Schlummer erweckt. Das 17 Jahrhundert wird von seiner Person beherrscht».

βίου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας διότι τοῦ Λουκάρεως ἡ δραΐσις ὁμοιάζει πρὸς τὴν δραΐσιν τοῦ ἁγίου Φωτίου πατριάρχου Κων/πόλεως καὶ τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ.

Καθ' ὃν χρόνον ἤρξατο δρῶν ὁ Λούκαρις αἱ πρόοδοι τοῦ παπισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἦσαν μέγισται, διὰ τῶν ἐνεργειῶν ἰδίως τῶν ἰησουϊτῶν καὶ τῆς σπείρας τῶν λατινοφρόνων, οἵτινες ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους εἰργάζοντο φανατικώτερον τῶν διδασκάλων αὐτῶν ἰησουϊτῶν ὑπὲρ τοῦ παπισμοῦ. Ὁ λαὸς παραπλανηθεὶς ὑπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν ἰησουϊτῶν ὡς εὐεργέτας αὐτοὺς ὑπελάμβανεν, ἡ δὲ ἀνωτάτη ἱεραρχία καθίστατο πειθήνιον αὐτῶν ὄργανον. Αἱ λατινικαὶ Δυνάμεις ἀναφανδὸν εἰργάζοντο ὑπὲρ τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν παπισμόν, οὕτινος ἐζήτησαν νὰ ἐπανορθώσωσιν ὅσας ἐν τῇ Δύσει, διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὑλέστη ζημίαι. Παρίστατο ἀνάγκη γενναίας ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἄλλ' ἦτο ἡ ἀντίδρασις αὕτη λίαν δυσχερὴς καὶ διότι ἐβράδυνε ν' ἀνάσῃ καὶ διότι προφθάσας ὁ παπισμὸς βαθείας ἐροίψε ρίζας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ πρὸ τοῦ Λουκάρεως προστάντες τῆς ἀντιπαπιστικῆς κινήσεως ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ περιορίσθησαν κυρίως εἰς θεωρητικὴν καταπολέμησιν τοῦ παπισμοῦ, διὰ συγγραφῶν, αἵτινες ἄλλως τε ὑπὸ τοῦ Λουκάρεως ἐδημοσιεύθησαν. Ἐξαίρεσιν παρουσιάζει ὁ Μελέτιος Πηγᾶς, ὅστις, καθ' ὃν χρόνον ἦσαν πάντες ἐπισημοὶ πρὸ τῆς ἐπιβλητικῆς ὀγκουμένης δυνάμεως τῶν λατίνων, ἔνιοι δὲ διεβουλευόντο περὶ συμβιβασμοῦ τῆς ἀνατολικῆς μετὰ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, μὴ ἀποκρούσας κατ' ἀρχὴν τὴν προταθεῖσαν τοῦ προτεσταντισμοῦ φιλικὴν χεῖρα πρὸς πρακτικὴν σύμπραξιν κατὰ κοινὸν πολεμίου, ὑπέδειξε πῶς ἔδει νὰ ἐργασθῇ ὁ Λούκαρις. Διότι ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἶχε νῦν ἀνάγκην ἐξωτερικῆς συνδρομῆς, ἐπειδὴ οἱ ἰησουῖται δὲν ἦσαν ἐπικίνδυνοι μόνον ὡς κατηχοῦντες τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχοντες ἀπειρα μέσα προσηλυτευτικῆς ἐνεργείας καὶ τὴν προστασίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Τὴν πορείαν αὐτῶν ἠδύνατο ν' ἀνακόψῃ ὁ Λούκαρις μόνον δι' ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας ταύτην δὲ οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς νηπιαζούσης ὀρθοδόξου Δυνάμεως, αὐτῆς ἐχούσης ἀνάγκην τῆς σοφῆς αὐτοῦ χειραγωγίας. Μόνον αἱ προτεσταντικαὶ Δυνάμεις ἠδύνατο νὰ παράσχωσιν ἐπικουρίαν, ἀντιπράττουσαι κατὰ τὸν ἰησουϊτικὸν ραδιουργίαν. Ἀφ' οὗ διὰ τὴν ἀσπαγὴν πολλάκις ὑπὸ τῶν λατίνων ναοῦ τινοῦ ἠναγκάζοντο οἱ ὀρθόδοξοι νὰ ἐκλιπαρῶσι τὴν προστασίαν τῶν προτεσταντῶν, πῶσα μᾶλλον διὰ τὰ μεγάλα τῆς Ἐκκλησίας ζητήματα, πρὸς περιπλοκὴν τῶν ὁποίων οὐχὶ ἀπαξ οἱ ἰησουῖται μετεχειροτάθησαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Πᾶσαν τοῦ Λουκάρεως ἀγαθὴν ἐνέργειαν ὑπὲρ τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ οὐ μόνον διὰ μυστικῶν ἐνεργειῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐξωτερικῆς πολιτικῆς βίας κατέστρεψον οἱ ἰησουῖται. Οὕτω κατεστράφη τὸ τυπικὸν ἀσκήσιον, οὕτω καταβίβασθαις ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἐροίφη, τέλος, εἰς τὴν θάλασσαν ὁ Λούκαρις.

Εἶχε λοιπὸν ὁ Πατριάρχης ἀνάγκην τῆς προστασίας τῶν προτεσταντῶν. Μὴ ἔχων θεσηκεντικὸς σκοποὺς ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ ἀπέφεται πρὸς πάσας τὰς ἀποκρούσεις τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἦτοι καὶ πρὸς τοὺς λουθηρανούς καὶ πρὸς τοὺς καλβινιστὰς καὶ πρὸς τοὺς ἀγγλικά-

νοὺς καὶ πρὸς τοὺς γομαριστάς. Ἄλλὰ δυστυχῶς οἱ προτεστάνται καὶ κυρίως οἱ ἀρμενιανοὶ καλβινισταί, ἀντιπροσωπευθέντες ἐν ΚΠόλει ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου Ἄγα καὶ τοῦ Ἀντωνίου Λεγγήρου, ἠθέλησαν νὰ παράσχωσι τὴν ἑαυτῶν ἐπικουρίαν ἐπὶ ἀνταλλάγμασιν. Εἰς τὴν ἀξιόμειπτον ταύτην πρόθεσιν αὐτῶν ὀφείλομεν τὴν ἐμφάνισιν τῆς Ὁμολογίας ἐπ' ὀνόματι τοῦ Λουκάρεως, ὡς πρώτης ἀποπειρας παρεισδύσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Λουκάρεως ἀποκρούουσα τὸν παπισμὸν Ἀνατολὴ ἔκαλειτο διὰ τῆς ὁμολογίας ἵνα δεχθῇ τὸν προτεσταντισμὸν. Ἄλλ' ὁ Λούκαρις δι' οὐδενὸς ἀπολύτως μεταρρυθμιστικοῦ κινήματος, δι' οὐδεμίαν ἀπολύτως πράξεως, ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ὡς πατριάρχου δράσει, ἔδειξεν ὅτι διανοήθη νὰ συνταυτίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς ὀρθοδοξίας μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ¹. «Ἴσως, θεωρῶν τὴν μὲν Ἐκκλησίαν ἡμῶν τοσοῦτον ἐκθύμως πολεμουμένην ὑπὸ τοῦ καθολικισμοῦ, τὴν δὲ ὁσμаниκὴν κυβέρνησιν πολλάκις ὑπενδίδουσαν εἰς τὰς ἀδιακόπους τούτου ἐνεργείας, ὠνειρευθῆ ποιῆ νὰ ταυτίσῃ τὸ συμφέρον τῆς διαμαρτυρήσιως πρὸς τὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ συμφέρον' Ἴσως ὑπῆρξαν ἐν τῷ πολυταράχῳ αὐτοῦ βίῳ στιγμαὶ ἀπελπισίας, καθ' ἃς ἐνόμισεν ἀπαραίτητον νὰ ὑποβλήθῃ χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς θυσίας τινάς καὶ παραχωρήσεις. Ἄλλὰ καὶ τούτου δοθέντος οὐδὲν βεβαίως ἠριστικὸν διανοήθη καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἔπραξεν². Οὐδαμῶθεν ἐκ τῆς ἐπισήμου δράσεως αὐτοῦ, ὡς ἀγωνιστοῦ τῆς ὀρθοδοξίας, φαίνεται ὅτι «οὐχὶ ἐκ πολιτικῶν, ἀλλ' ἐκ θρησκευτικῶν ἐλατηρίων ὠρμήθη εἰς συγγραφὴν τῆς ὁμολογίας ὁμοίως τῷ Κονταρῇ ἢ τῷ Πατελλαρίῳ, ἐπιλαθόμενος τῶν πρὸς τὸ ἔθνος ἱερῶν ὑποχρεώσεων³, ὅτι ἐκ πεποιθήσεως καὶ «ἐξ ἐγωῖσμοῦ» ἦτο αἰρετικὸς, «ἀσυνείδητον ὄργανον ἐν ταῖς χερσὶ τῶν καλβινιστῶν⁴, «οὐ μόνον ὁμολογίαν πίστεως ἐπιδώσας εἰς αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἐπιδιώξας τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ καλβινισμοῦ εἰς τὴν ἀνατολήν⁵. Τοιαυτὰ κρίσεις δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῶν ὅλως ἀντικειμενικῶς ἀνωτέρω ἐκτεθέντων πραγματικῶν γεγονότων. Διότι ἐκ τῆς ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας Ἐκκλησίας σωτηριωδιστάτης δράσεως αὐτοῦ ἐφάνη ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὅτι τοὺς προτεστάντας «ἴσως μὲν ἐπ' ἐλπίδι παρὰ τὸ δέον ἐκολάκευσε. Κύριλλος δὲ ὁ σοφὸς καὶ ὀρθόδοξος Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης Ἐκκλησίαν ἑλληνοκαλβινικὴν οὐδέποτε φαντάσθη⁶. Πᾶσαι αἱ ἐνεργεαὶ αὐτοῦ, ἡ ὑπέροχος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δράσις καὶ αἱ ἀγαθαὶ αὐτοῦ μέριμναι ἀνέδειξαν αὐτὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τῆς ὀρθοδοξίας.

1. *Ρενιέρη*, Μητροφάνης Κριτόπουλος σ. 100. 104.

2. *Κ. Παπαρηγόπουλος*, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Ε', (Ἀθῆναι 1887) σ. 491. Πρβλ. κρίσεις περὶ τοῦ Λουκάρεως *Ἀρχιμ. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου*, Κύριλλος ὁ Λούκαρις, «Νέα Σιών» Ἱεροσολύμων, Ζ, 1908, σ. 418 ἔξ.

3. *Δ. Σ. Μπαλᾶνος*, ἐνθ' ἄν. σ. 5. 32.

4. Pichler ἐνθ' ἄν. σ. 109. 110.

5. Legrand IV σ. X (Preface).

6. *Ἰωάννης Βελούδης* ἐνθ' ἄν. σ. 48. Πρβλ. *Ι. Βελανιδιώτου*, ὁ κατὰ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Οἰκουμ. Πατριάρχου, ἀδικος ἀναθεματισμὸς, Ἀθῆναι 1906.—Ὁ ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις, Ἀθῆναι 1906.